

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Josef Šourek

Určování otcovství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 06. 02. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 146 890 znaků včetně mezer.

V Praze dne 6. února 2024

.....
Josef Šourek

Poděkování

Rád bych poděkoval prof. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D., za jeho odborné vedení, vstřícný a ochotný přístup, jakož i cenné rady při zpracování této diplomové práce.

Dále děkuji své úžasné rodině, jíž vděčím za mimořádnou podporu v průběhu celého studia. Poděkování patří především mým milovaným rodičům, bez jejichž neuvěřitelně obětavé a trpělivé podpory a pomoci, provázející mě celým životem, bych se nikdy nedokázal dostat tam, kde jsem dnes. Jelikož vím, že slovy bych jim jen těžko dokázal vyjádřit takový vděk, jaký si zaslouží, věnuji jim alespoň tuto práci.

Obsah

Úvod.....	6
1. Otcovství, mateřství a rodičovství.....	8
1.1. Otcovství, jeho pojetí a význam.....	8
1.1.1. Otcovství biologické.....	9
1.1.2. Otcovství sociální.....	10
1.1.3. Otcovství právní.....	10
1.2. Mateřství.....	11
1.3. Rodičovství.....	13
2. Historický vývoj otcovství a jeho určování.....	15
2.1. Římské právo.....	15
2.1.1. Otcovství v římském právu.....	15
2.1.2. Určování a popírání otcovství v římském právu.....	16
2.2. Všeobecný zákoník občanský (ABGB).....	17
2.2.1. Východiska právní úpravy otcovství a jeho určování před kodifikací.....	17
2.2.2. Otcovství a jeho určování v ABGB.....	18
2.2.3. Popírání otcovství v ABGB.....	19
2.3. Právní úprava po vzniku Československé republiky.....	20
2.3.1. Východiska právní úpravy otcovství a jeho určování v letech 1918 až 1950.....	20
2.3.2. Otcovství a jeho určování v ZoPR.....	21
2.3.3. Popírání otcovství v ZoPR.....	22
2.3.4. Otcovství a jeho určování v ZoR.....	23
2.3.5. Popírání otcovství v ZoR.....	24
3. Určování otcovství v současné právní úpravě.....	26
3.1. První domněnka otcovství svědčící manželovi matky.....	27
3.1.1. Uzavření nového manželství v ochranné době.....	29
3.1.2. Konverze první domněnky otcovství ve prospěch domněnky druhé.....	31
3.1.3. Popírání otcovství v návaznosti na první domněnku.....	32
3.2. Domněnka otcovství v případě umělého oplodnění neprovdané matky.....	36
3.2.1. Popírání otcovství v případě umělého oplodnění.....	38
3.3. Druhá domněnka otcovství muže určeného souhlasným prohlášením.....	39
3.3.1. Popírání otcovství určeného druhou domněnkou.....	42
3.4. Třetí domněnka otcovství.....	45
4. Určování otcovství v právu Anglie a Walesu.....	50
4.1. Obecně k právu Anglie a Walesu.....	50

4.2.	Historický vývoj právní úpravy otcovství a jeho určování v Anglii a Walesu.....	51
4.2.1.	Otcovství k dětem narozeným mimo manželství.....	53
4.3.	Současná úprava otcovství a jeho určování v právu Anglie a Walesu.....	55
4.3.1.	Určení otcovství na základě zjištění biologického původu dítěte.....	56
4.3.2.	Určení otcovství na základě vyvratitelných právních domněnek.....	57
4.3.3.	Určení otcovství k dítěti počatému některou z metod asistované reprodukce.....	58
4.3.4.	Určení otcovství v případech surogátního mateřství.....	60
Závěr.....	62
Seznam zkratk.....	65
Seznam použitých zdrojů.....	66
Abstrakt.....	71
Abstract.....	72

Úvod

Problematika určování otcovství a rodičovství obecně patří vzhledem k významu, který měla a má pro lidskou společnost, mezi nejstarší právem upravené otázky. I v současné době se jedná o jeden z nejdůležitějších statusových poměrů, a tudíž o institut, který je i přes dlouhou tradici a vývoj v průběhu dějin stále aktuálním a v praxi i teorii živým fenoménem.

Byla to právě tato charakteristická kombinace tradice a aktuálnosti, jakož i fakt, že se s tímto institutem, ať již přímo, či nepřímo, setkává v podstatě každý člověk, které mě vedly k volbě určování otcovství jako tématu pro diplomovou práci. Zabývám se v ní zejména podrobným rozbohem recentní české hmotněprávní úpravy a jejími historickými kořeny, přičemž pro kontext se stručně věnuji i podstatným prvkům úpravy procesní. Pozornost je věnována též relevantní judikatuře a závěrům doktríny. Pominout samozřejmě nelze vymezení samotného obsahu pojmu otcovství ani souvisejících institutů v podobě mateřství a rodičovství.

Vedle výše uvedeného patří mezi cíle této práce rovněž komparace s úpravou určování otcovství v právním řádu Anglie a Walesu jakožto součásti (a samotném rodišti) systému *common law*, přičemž pozornost je věnována nejen rozdílům, ale též podobnostem ve vztahu k české právní úpravě, tradičně zakotvené v kontinentálním právním systému.

Samotná práce je pak rozdělena na čtyři části, v nichž se postupně zabývám již nastíněnými otázkami. První část se blíže zabývá samotným pojmem otcovství a s ním úzce provázanými pojmy mateřství a rodičovství. Pozornost je věnována různým pojetím, v nichž jsou tyto chápány, jak v oblasti teorie, tak judikatury, jakož i jejich vzájemným vztahům. Druhá část je zaměřena na historický vývoj právní úpravy otcovství a jeho určování. Spíše stručněji se zabývá římskoprávní úpravou a na ni navazujícím obdobím, zhruba do přijetí Všeobecného zákoníku občanského (dále jen „ABGB“). Podrobněji pak vývojem po jeho přijetí, a to s důrazem na právní úpravu po vzniku Československé republiky.

Na obě výše uvedené části navazuje část třetí, která se podrobně zabývá současnou hmotněprávní úpravou určování otcovství. Struktura této části odráží úpravu jednotlivých právních domněnek obsažených v občanském zákoníku, jakož i hmotněprávních základů určování otcovství soudem. Součástí této části je rovněž problematika hmotněprávní úpravy popírání otcovství, která je s jeho určováním úzce spojená. Pro kontext je stručně pojednáno i o některých ustanoveních procesních.

Poslední, čtvrtá část se věnuje komparaci právní úpravy české s příslušnou úpravou určování otcovství obsaženou v právním řádu Anglie a Walesu. Cílem je poukázat na rozdíly, ale

i podobnosti určování otcovství v právních řádech, vycházejících tradičně z odlišných právních systémů. Vzhledem k rozsahu a zaměření práce se však zabývám pouze tamější hmotněprávní úpravou, neboť ambice rozebírat podrobněji též úpravu procesní a na ní založená řízení by si vyžadovala zpracování samostatné diplomové práce na toto téma.

1. Otcovství, mateřství a rodičovství

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“ nebo „o. z.“) jakožto hlavní pramen hmotněprávní úpravy určování otcovství pracuje jak s pojmem otcovství (resp. otec), tak s pojmy mateřství (resp. matka) a rodičovství (resp. rodič). Žádný z těchto pojmů však občanský zákoník (a ve vztahu k určování otcovství ani jiný právní předpis) výslovně nedefinuje. Pro správné uchopení problematiky se však jeví jejich definice, jakož i vymezení vzájemných vztahů mezi nimi, jako nezbytné.

1.1. Otcovství, jeho pojetí a význam

Nejprve je třeba se zabývat otázkou, co je vlastně to, co určujeme, tedy co je otcovství. K získání odpovědi na tuto otázku je nutné vzhledem k absenci definice legální obrátit pozornost k definici judikatorní a doktrinální.

Obecně můžeme otcovství vymežit jako specifický vztah, a to vztah mezi konkrétním mužem (jakožto otcem) a dítětem, přičemž tento vztah můžeme pojímat v několika rovinách. To je jak v souladu s názory doktríny, kdy například M. Hrušáková chápe otcovství jako určitý biologický a právní vztah mezi otcem a dítětem, vznikající narozením dítěte a určením otcovství k němu¹, tak v souladu se soudní praxí, která k biologické a právní rovině otcovství zpravidla připojuje též rovinu sociální².

Jednotlivé roviny (jejichž konkrétním vymezením se zabývá text níže) mohou splývat, tj. vztah jednoho otce k dítěti má zároveň biologickou, právní i sociální rovinu. To je považováno za stav ideální, který je v zájmu dítěte³, může však dojít i k jejich nesouladu. Typický je v takovém případě především nesoulad otcovství právního (někdy též označovaného jako otcovství matrikové) a biologického. S ohledem na současné problémy společnosti, jako je zejména vyšší rozvodovost, počty dětí narozených nesezdaným párům apod., však není výjimečný ani nesoulad otcovství právního či biologického s otcovstvím sociálním, kdy tuto úlohu v životě dítěte může plnit například nový partner matky. Nadto lze dodat, že obdobné

1 Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. Otcovství. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

2 Srov. např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

3 Tamtéž.

pojetí otcovství, včetně rozlišování tří základních rovin (resp. rolí otce), se objevuje i v oborech mimoprávních⁴.

1.1.1. Otcovství biologické

Biologické otcovství je materiální skutečností vycházející z přirozených zákonů lidského rozmnožování a představující faktický základ pro otcovství právní i sociální. Jde o vztah založený „*biologickými vazbami mezi dítětem a poskytovatelem genetického materiálu*“⁵, který má ze své podstaty pro život dítěte význam primárně genetický (dědičnost).

Ačkoli občanský zákoník s pojmem biologické otcovství nepracuje, reflektuje jej v úpravě otcovství právního. Domněnky otcovství jsou konstruovány tak, aby ukazovaly na muže, jehož biologické otcovství je v daném případě nejpravděpodobnější s ohledem na obecnou lidskou zkušenost⁶, kdy zákon (ať už implicitně, či explicitně) předpokládá pohlavní styk mezi (právními) rodiči.

Biologické otcovství může být právně relevantním též v případě výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce podle § 920 občanského zákoníku s ohledem na užitý pojem „*muž, jehož otcovství je pravděpodobné*“. Jde o situaci, kdy právní otcovství dosud nebylo určeno a soud zkoumá pravděpodobnost otcovství určitého muže z hlediska biologického, tedy právě to, zda s matkou v kritické době souložil.⁷

Významné je biologické otcovství též z hlediska práva dítěte znát své rodiče, zaručeného v čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jakož i práva na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V kontextu těchto ustanovení pak lze poukázat též na judikaturu Ústavního soudu, jež v souladu s poměrně konstantní judikaturou Evropského soudu pro lidská práva⁸ přiznává biologickému otcovství určitou právní ochranu v případech, kdy není v souladu s otcovstvím právním⁹. Biologickému

4 Srov. např. BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 190.

5 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

6 DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 77.

7 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 920 [Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce]. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1032, marg. č. 11.

8 Srov. např. Rozsudek senátu ESLP ze dne 21. 12. 2010 ve věci Anayo proti Německu, stížnost č. 20578/07 a Rozsudek senátu ESLP ze dne 22. 3. 2012 ve věci Ahrens proti Německu, stížnost č. 54071/09.

9 Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

otci by v takovém případě mělo být umožněno založit vztah s jeho dítětem (vždy ovšem s ohledem na nejlepší zájem dítěte samotného), a to například formou úpravy osobního styku¹⁰.

1.1.2. Otcovství sociální

Sociální otcovství spočívá v určitých vazbách mezi mužem a dítětem, v jejichž rámci tento muž „vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj“¹¹. Jde tedy o vztah sociální povahy, kdy muž plní ve vztahu k dítěti to, co bývá společností chápáno jako otcovská role, a to případně nezávisle na otcovství biologickém či právním.

Občanský zákoník existenci sociálního otcovství reflektuje opět pouze nepřímo, aniž by užil tohoto pojmu. Zmínit tak lze především ustanovení § 927 o. z., které představuje právní základ pro styk dítěte s jinými osobami než rodiči, přičemž sociální otcovství můžeme podřadit pod „osoby dítěti společensky blízké“, které mají právo na styk s dítětem za podmínky, že k nim má dítě nikoliv jen přechodný citový vztah a je zřejmé, že by pro něj nedostatek styku s těmito osobami znamenal újmu. Tento názor ostatně sdílí i někteří autoři komentářové literatury¹².

Z hlediska sociálního otcovství dále není bez významu ani ustanovení § 885 o. z. upravující podíl osob žijících v rodinné domácnosti na výchově dítěte. Pečuje-li jeden z rodičů o dítě, podílí se na péči o něj a jeho výchově též manžel, partner či jiná osoba, která s rodičem žije, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti. Tuto úpravu lze považovat za reakci na současnou situaci ve společnosti, kdy se sociální otcovství (resp. šířeji rodičovství) dostává stále častěji do nesouladu se stavem právním (a potažmo biologickým), a z toho vyplývající potřebu regulovat právní postavení těchto sociálních otců (resp. rodičů).¹³

1.1.3. Otcovství právní

Právní otcovství je otcovstvím ve smyslu občanského zákoníku, založeným na právních domněnkách, kdy otcem je ten, koho za něj považuje zákon. Jedná se o statusový vztah mezi otcem a dítětem a jeden ze základních soukromoprávních vztahů vůbec, který představuje právní

10 Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

11 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

12 Srov. např. WESTPHALOVÁ, Lenka. § 927 [Styk dítěte s jinými osobami než rodiči]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1064, marg. č. 1.

13 Srov. NOVÁ, Hana. § 885 [Podíl osob žijících v rodinné domácnosti na výchově dítěte]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023. [online]. [cit. 2023-10-23]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4za&rowIndex=0>

vyjádření lidské identity¹⁴. Zakládá příslušnost dítěte k otci jakožto jednomu z rodičů a skrze něj též k širšímu společenství rodinnému, národnímu i státnímu, v důsledku čehož nelze pominout ani případné veřejnoprávní následky (např. vznik státního občanství)¹⁵.

Právní otcovství jako specifický právní vztah vzniká na základě složené právní skutečnosti, kdy k narození dítěte přistupuje další právní skutečnost v podobě některé z domněnek otcovství¹⁶. Vzhledem ke konstrukci těchto domněnek je určení otcovství závislé na určení mateřství, bez něhož není zásadně možné. Podrobně se současnou úpravou určení otcovství zabývá třetí část této práce.

Z hlediska soukromoprávního je právní otcovství definováno zejména souborem práv a povinností, které občanský zákoník s tímto statusovým poměrem spojuje. Ta jsou upravena především v části druhé občanského zákoníku, hlavě II, oddílu 3 nazvaném „Rodiče a děti“ a v souladu s principem rovnosti rodičů jsou v zásadě shodná pro oba rodiče (tj. otce i matku).

Přesto však občanský zákoník upravuje i specificky „otcovskou“ povinnost právního otce, a to v podobě poskytnutí výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce podle § 920 odst. 1 o. z. Na základě tohoto ustanovení je otec dítěte povinen poskytnout matce, která za něj není provdána, výživu po dobu dvou let od narození dítěte a v přiměřeném rozsahu jí přispět na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Tato povinnost je spojena výhradně s právním otcovstvím (určeným dle druhé nebo třetí domněnky).

1.2. Mateřství

Podobně jako otcovství je také mateřství obecně chápáno jako specifický vztah, a to vztah mezi dítětem a určitou ženou jako jeho matkou, u něhož můžeme rozlišovat rovinu biologickou, sociální a právní¹⁷.

Z hlediska právního je mateřství základním statusovým poměrem, kdy matka zprostředkovává vztah dítěte k otci (otcovství je odvislé od mateřství)¹⁸. Stejně jako otcovství i mateřství má nejen následky soukromoprávní (jako jeden z nejdůležitějších soukromoprávních poměrů), ale též veřejnoprávní. Specifickým právem spojeným s mateřstvím, tedy náležejícím

14 RADVANOVA, Senta, ZUKLINOVA, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 77.

15 Tamtéž, s. 77.

16 Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 163.

17 Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. Mateřství. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

18 DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLINOVA, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 73.

výhradně matce, je právo na výživné a na příspěvek na úhradu některých nákladů dle § 920 odst. 1 o. z. (viz výše).

Na rozdíl od otcovství nepoužívá občanský zákoník pro určení mateřství systém právních domněnek. V souladu s ustanovením § 775 o. z. „*Matkou dítěte je žena, která je porodila.*“ vzniká vztah mezi matkou a dítětem již samotným porodem, aniž by k narození dítěte musely přistupovat další právní skutečnosti¹⁹. V důsledku takto zvolené úpravy jsou případy nesouladu biologického a právního mateřství minimální. Pokud tedy vyvstávají určité problémy, děje se tak zejména v souvislosti s otázkami asistované reprodukce a tzv. náhradního mateřství.

Asistovaná reprodukce vyvolává otázky stran souladu biologického a právního mateřství především kvůli metodě *in vitro fertilizace* v případě, kdy dochází k přenosu embrya (tzv. embryotransfer) vzniklého mimotělním oplodněním vajíčka od dárkyně do pohlavních orgánů ženy, která tak není geneticky příbuznou jí porozeného dítěte. Právě v reakci na tyto otázky bylo v právní úpravě výslovně zakotveno mateřství založené na objektivní skutečnosti porodu, neboť převážil přístup chápající genetický původ jen jako jednu z dílčích složek biologického vztahu²⁰.

O náhradním mateřství hovoříme tehdy, pokud žena jako náhradní matka donosí a porodí dítě pro jiného (typicky objednatelský pár)²¹. Geneticky může dítě pocházet jak od objednatelského páru, tak od náhradní matky, příp. i od anonymní dárkyně. Vzhledem k ustanovení § 775 o. z. a jeho kogentní povaze však bude matkou dítěte na základě objektivní skutečnosti porodu vždy náhradní matka. Problém zde spočívá v tom, že účelem náhradního mateřství, jak vyplývá z jeho samotné podstaty, je předání dítěte objednatelům, tedy založení rodičovského vztahu mezi nimi a dítětem.

V praxi je tento problém zpravidla řešen skrze institut osvojení, který jako jediný umožňuje založit právní vztah mezi dítětem a objednatelkou. Dochází však i k případům, kdy náhradní matka rodí na osobní doklady objednatelky, v důsledku čehož vzniká úmyslný nesoulad biologického a právního mateřství²². To vše samozřejmě přináší množství etických i právních otázek, obzvláště ve vztahu k dítěti a jeho zájmům. Vzhledem k zaměření práce však není vhodné se jimi dále zabývat.

19 Srov. též HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 162–163.

20 V podrobnostech viz DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 73.

21 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 775 [Mateřství]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 491, marg. č. 7.

22 Srov. tamtéž, s. 518, marg. č. 13.

1.3. Rodičovství

Rodičovství představuje vzájemný vztah mezi rodiči a dětmi, zahrnující v sobě dílčí vztahy v podobě otcovství a mateřství²³. Jde o statusový poměr, přičemž rodiči dítěte jsou jeho matka a otec.

Stran rozlišování biologického, sociálního a právního pojetí rodičovství nelze nezmínit judikaturu Ústavního soudu, dle kterého „je třeba vycházet z faktu, že rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou“²⁴. Ohledně bližšího vymezení jednotlivých pojetí platí již dříve uvedené.

Mezi rodiči a dětmi existuje vztah příbuzenství podle § 771 o. z. Ten může být v souladu s tímto ustanovením založen na pokrevním poutu (v případě rodičovství přirozeného), nebo vzniknout na základě osvojení (v případě rodičovství umělého). V obou případech se dle § 772 odst. 1 o. z. jedná o příbuzenství v linii přímé.²⁵

Zmínit je třeba také skutečnost, že o příbuzenství založené na pokrevním poutu ve smyslu § 771 o. z. se bude jednat jak v případě, kdy jsou rodiče skutečnými zploditeli dítěte, tak na základě právní fikce i v případě nesouladu biologického a právního rodičovství²⁶.

Z hlediska soukromoprávního představuje úprava rodičovství jeden ze základních pilířů rodinného práva. Charakter tohoto vztahu, jak již bylo naznačeno výše, je dán především výčtem vzájemných povinností a práv mezi rodiči a dětmi. V systematické občanského zákoníku rozlišujeme zejména povinnosti a práva spojená s osobností dítěte a povinnosti a práva osobní povahy, povinnosti a práva tvořící institut rodičovské odpovědnosti a vyživovací povinnost. Jde o úpravu kogentní povahy, přičemž vzhledem k principu rovnosti jsou povinnosti a práva zásadně shodná pro všechny rodiče, resp. všechny děti. Význam rodičovství pro soukromé právo tím však samozřejmě není vyčerpán (srov. např. právo dědické).

Též v oblasti veřejnoprávní má rodičovství nezanedbatelné právní účinky, přičemž klíčové je především pro osobní status člověka (např. již zmiňované občanství).

O mimořádném významu rodičovství (resp. rodiny) svědčí také článkem 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“) zaručená zákonná ochrana, jakož i právo na

23 DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 69.

24 Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

25 V podrobnostech DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 69–71.

26 Viz JANTOŠOVÁ, Klára. § 771 [Základní ustanovení]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 4. [online]. [cit. 2023-10-23]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.cz/proxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4za&rowIndex=0>

ochranu před neoprávněnými zásahy do rodinného života dle čl. 10 odst. 2 LZPS. Obdobnou úpravu nalezneme i v mnoha lidskoprávních mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána (srov. zejména čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod), a promítá se i do výčtu základních zásad soukromého práva obsaženého v § 3 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku.

2. Historický vývoj otcovství a jeho určování

Vzhledem k faktické existenci vztahu mezi otcem a dítětem v rovině biologické a společenské potřebě jeho regulace patří právní úprava otcovství spolu s jeho určováním k nejstarším právem upraveným otázkám. Prvopočátky tak můžeme naleznout již v právu babylónském, které upravovalo poměrně rozsáhlou moc otce nad jeho dětmi²⁷, přičemž obdobné normy se vyskytovaly i v ostatních právních kulturách.

Pro českou (a obecně kontinentální) právní úpravu je však primárním historickým pramenem právo římské, z jehož základních principů vycházely ve větší či menší míře všechny úpravy filiace na našem území, a to až do dnešního dne. Z tohoto důvodu začíná tato část práce právě úpravou římskoprávní. V návaznosti na ní se pak zabývá jednotlivými právními předpisy historicky upravujícími určování otcovství na území našeho státu, včetně zdůraznění jejich vlivu na úpravu recentní.

2.1. Římské právo

2.1.1. Otcovství v římském právu

Stará římská rodina (*familia*) byla pojímána jako „jednota osob a majetku“, nad kterou svrchovaně vládl otec rodiny (*pater familias*) zcela v duchu jejího silně patriarchálního charakteru²⁸. Důležité je zdůraznit, že ne každý otec byl *pater familias*, tento titul náležel pouze otci, který naplňoval právem stanovené znaky, tedy byl dospělým římským občanem, nikomu nepodrobeným (*sui iuris*)²⁹. Výhradně jemu příslušela moc otcovská (*patria potestas*) nad jeho dětmi (jakož i dalšími podřízenými osobami), která byla v počátcích římského práva absolutní a zahrnovala i právo nad životem a smrtí. Postupem času však docházelo k jejímu omezování, v době císařské se objevily právní sankce postihující příliš tvrdý a svévolný postup otce, jakož i podmínění těžších trestů úředním schválením. Tento postupný rozpad pak byl zafixován v právu justiniánském.³⁰

Vedle otcovství pracovalo římské právo i s pojmem příbuzenství, kdy na rozdíl od úpravy současné rozlišovalo dva druhy příbuzenských vztahů, označované jako agnátské (tedy právní)

27 Srov. KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979, s. 245.

28 KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 132.

29 Tamtéž, s. 133.

30 Tamtéž, s. 143.

a kognátské (tedy pokrevní)³¹. Kognátské příbuzenství bylo založeno na pokrevních poutech osob pocházejících jedna od druhé (přímá linie) nebo ze společného předka (pobočná linie)³². Šlo o příbuzenství přirozené, tedy příbuzenství ve smyslu, v jakém je chápeme i nyní.

Naproti tomu agnátské příbuzenství bylo příbuzenstvím osob podřízených téže moci otcovské nebo manželské, včetně osob, které by byly této moci podřízeny za života jejího nositele³³. Jednalo se tedy o příbuzenství umělé, odvozené od poměru jednotlivých osob k osobě *pater familias* a odrážející realitu římského uspořádání rodiny. Ačkoli se agnátské a kognátské vztahy často překrývaly, nebylo tomu tak vždy. Důraz byl pak kladen na příbuzenství agnátské,³⁴ přičemž klíčový rozdíl spočíval v tom, že pouze na jeho základě mohla otcovi vzniknout moc otcovská nad (nejen) pokrevními potomky.

2.1.2. Určování a popírání otcovství v římském právu

Nezbytnou podmínkou vzniku otcovství v právním slova smyslu je jeho určení. Římskoprávní úprava určování otcovství byla, podobně jako je tomu u úpravy současné³⁵, založena na obecně známém principu *mater semper certa est; pater est, quem nuptiae demonstrant* (tedy matka je vždy jistá; otcem je ten, na něhož ukazuje manželství), a tudíž vyvratitelné právní domněnce zakládající otcovství manžela matky³⁶. Tato byla dále omezena lékařsky prověřenými lhůtami těhotenství, kdy se dítě muselo narodit „po 181. dnu od uzavření sňatku a do 10. měsíců poté, co manželství skončilo“³⁷. Právě zde můžeme spatřovat historický základ současné první domněnky určování otcovství, neboť tuto domněnku převzaly všechny na římskoprávní odkaz navazující právní úpravy, občanský zákoník nevyjímaje.

Ke vzniku moci otcovské (a tedy i vzniku agnátského příbuzenství) bylo navíc vyžadováno obřadné přijetí dítěte z řádného manželství do rodiny (*tollere liberum*). Realizovalo se jeho položením před otce rodiny, který jej pozvedl.³⁸

Římská právní úprava zahrnovala samozřejmě i popírání otcovství. To bylo činěno speciální žalobou *actio de paternitate*, k jejímuž podání byl však aktivně legitimován výhradně

31 SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 76.

32 KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 71.

33 Tamtéž, s. 73.

34 Tamtéž, s. 74.

35 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, č. 23 až 24, s. 801–813.

36 KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 73.

37 Tamtéž, s. 73.

38 SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 80.

manžel. Až po jeho smrti mohly žalobu podat i další osoby.³⁹ K úspěšnému popření otcovství bylo třeba prokázat, že manžel nemohl být otcem dítěte buď proto, že se s manželkou v rozhodné době pohlavně nestýkal, nebo protože již byla těhotná. Pouhé prokázání skutečnosti, že otcem mohl být jiný muž, nepostačovalo.⁴⁰

Zcela specifické pak bylo postavení nemanželských dětí, tedy dětí narozených mimo manželství, nebo dětí, u nichž bylo otcovství manžela úspěšně popřeno. Na ty se pak hledělo, jakoby vůbec neměly otce, v důsledku čehož nebyly nejen agnátními, ale dokonce ani kognátními příbuznými biologického otce a jeho rodiny⁴¹. Neměly tak vůči němu žádná práva, ale ani žádné povinnosti. Určité výhodnější postavení měly v době císařské pouze děti konkubín, právem označované jako *liberi naturales*, které měly vůči otci nárok na výživu a mohly být legitimovány⁴².

2.2. Všeobecný zákoník občanský (ABGB)

2.2.1. Východiska právní úpravy otcovství a jeho určování před kodifikací

Období předcházející přijetí ABGB bylo na našem území charakterizováno silným vlivem církve na úpravu manželství a s ním úzce souvisejícího rodičovství. Základ právní úpravy rodinných vztahů tak představovalo kanonické právo, jehož výlučné postavení lze spojovat již s Dekrety Břetislavovými (1039) a jehož vliv v určité míře přetrvával až do roku 1949.⁴³

I kanonické právo vycházelo z preference manželských dětí a podřadného právního postavení dětí narozených mimo manželství. U manželských dětí se nadále uplatňovala původně římskoprávní vyvratitelná domněnka otcovství manžela matky⁴⁴. Také z hlediska právního vztahu nemanželských dětí k otci byla dána návaznost práva kanonického na římské právo. Byly přebírány způsoby legitimace nemanželských dětí, postupně zaváděné především v době císařské, zejména *legitimatio per matrimonium subsquens*⁴⁵, tedy legitimace následným uzavřením manželství.

Pominout nelze ani význam zemského práva a práva městského, upravujících problematiku vztahu otců a dětí zejména z hlediska institutu moci otcovské. Ta byla, obdobně

39 KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 73.

40 Tamtéž, s. 73.

41 Tamtéž, s. 149.

42 Tamtéž, s. 149.

43 MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 123.

44 SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 72.

45 RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 73.

jako v římském právu, značně rozsáhlá, zahrnovala i možnost dítě usmrtit, byť pouze v právně vymezených případech a při splnění stanovených podmínek. Jako příklad lze uvést Řád práva zemského umožňující otcovi usmrtit dceru, která by se dobrovolně podvolila násilníkovi.⁴⁶

2.2.2. Otcovství a jeho určování v ABGB

Přijetí Všeobecného zákoníku občanského v roce 1811 (císařským patentem č. 946/1811 Ř. z.) představovalo zlomový milník ve vývoji práva soukromého na našem území. Po několika předcházejících pokusech se konečně podařilo vytvořit právně zdařilý soukromoprávní kodex, vycházející z přirozenoprávní koncepce a navazující na odkaz římskoprávní učenosti. Charakteristická byla také jeho všeobecnost a výlučnost, kdy s platností k 1. 1. 1812 nahradil roztržštěnou a mnohdy zastaralou právní úpravu.⁴⁷

Z hlediska právní úpravy otcovství a jeho určování je třeba říci, že ABGB představoval výchozí pramen rodinného práva po celou další existenci rakouského císařství⁴⁸. Samotná úprava filiace byla obsažena v díle prvním, upravujícím osobní práva, hlavě třetí, nadepsané: „*O právech mezi rodiči a dětmi*“. I zde se silně projevil vliv přirozenoprávní teorie, pod jejímž působením přiznal zákoník každému dítěti právní nárok na určení jeho zploditele⁴⁹. Někteří autoři, zdůrazňující význam tohoto až přelomového přístupu, tak považují úpravu zavedenou ABGB za základ jednoho ze dvou hlavních evropských systémů určování právního otcovství (vedle napoleonského Code civil)⁵⁰.

Součástí právní úpravy nicméně nadále zůstávalo nerovné postavení manželských a nemanželských dětí, neboť ABGB nenavázal na „zrovnoprávňující“ patent císaře Josefa II. a v § 155 opět zafixoval rozdíl v jejich právním postavení. Přesto však došlo k určitému zlepšení situace nemanželských dětí, neboť ABGB výslovně stanovil, že jejich původ nemůže být „*na újmu ani občanské vážnosti ani budoucího zaopatření*“⁵¹, přiznal jim právo na výživu⁵² a upravil možnosti jejich legitimace⁵³.

Ve vztahu k určování otcovství manželských dětí zůstal ABGB věrný římskoprávní tradici, stojící na principu *mater semper certa est; pater est, quem nuptiae demonstrant*.

46 Srov. SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 39.

47 MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 196–197.

48 Tamtéž, s. 283.

49 RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 74.

50 Srov. tamtéž, s. 73.

51 § 162 ABGB.

52 § 166 ABGB.

53 §§ 160–162 ABGB.

Klíčovými ustanoveními byly § 137, zakládající právní poměr mezi manželskými rodiči a dětmi narozenými z manželství (tedy i otcovství jako statusový poměr), a § 138, zakotvující vyvratitelnou domněnku manželského původu (a tudíž otcovství manžela matky) dítěte narozeného „z manželky po projití 180 dnů po tom, kdy vstoupila v manželství a před projitím 300. dne buď po mužově smrti, anebo po úplném rozvázání manželského svazku“.

Pro určování otcovství k dětem počatým mimo manželství byl základem § 163 stanovující: „O kom bude prokázáno způsobem předepsaným v soudním řádě, že s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo až do jejího slehnutí méně než 180 a nikoliv více než 300 dnů; nebo, kdo to i jen mimo soud dozná, o tom platí domněnka, že dítě zplodil.“

Přelomovost tohoto ustanovení nespočívala pouze v tom, že na rozdíl od úpravy historické přiznával nárok na určení otce i dětem nemanželským, ale i v podstatném ovlivnění paternitního soudního řízení. Nemanželské otcovství totiž mohlo být nyní zjišťováno i k dětem počatým cizoložně či krvesmilně.⁵⁴ Zde tak můžeme spatřovat historické základy současné hmotněprávní úpravy určování otcovství soudem a domněnky třetí.

2.2.3. Popírání otcovství v ABGB

Je vhodné zmínit také problematiku popírání otcovství. Ta byla v ABGB konstruována jako odpírání manželského původu dítěte.

V prvním případě šlo o situaci dítěte narozeného sice manželce, ale dříve či později než v § 138 vymezené lhůtě, za podmínky, že muž před sňatkem o těhotenství nevěděl⁵⁵. Aktivně legitimován byl manžel, lhůta činila tři měsíce po obdržení zprávy o narození dítěte, přičemž se uplatňovala domněnka nemanželského zrození dítěte dle § 155. Pořádnost takového porodu však přesto mohla být prokázána znalci na základě vyšetření dítěte a matky⁵⁶.

Ve druhém případě se jednalo o odpírání manželského původu dítěti zrozenému ve lhůtě stanovené zákonem, tedy dítěti kterému svědčila vyvratitelná domněnka dle § 138. Aktivní legitimace opět náležela primárně manželovi a popěrná lhůta činila tři měsíce od času, kdy nabyl vědomosti. K úspěšnému popření bylo třeba dokázat, že není možné, aby dítě bylo zplzeno manželem, a to proti opatrovníku zřízenému k obhájení manželského zplazení. Prokázání matčina cizoložství ani její tvrzení, že dítě je nemanželské, samo o sobě nepostačovalo.⁵⁷

54 Viz RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 74.

55 § 156 ABGB.

56 § 157 ABGB.

57 § 158 ABGB.

Pouze v případě, že manžel zemřel před uplynutím popěrné lhůty, byly aktivně legitimované k popření otcovství i jiné osoby, konkrétně dědicové, kterým by vznikla újma na právech, a to ve lhůtě tří měsíců od jeho smrti⁵⁸.

Až novelou z roku 1916 (císařské nařízení č. 69/1916 Ř. z.) došlo k rozšíření aktivně legitimovaných subjektů. V případě, že manžel upadl před uplynutím popěrné lhůty do choromyslnosti, mohl popěrné právo vykonat i jeho zákonný zástupce⁵⁹.

Aktivně legitimovaným se stalo i samo dítě, pokud manžel zemřel před uplynutím popěrné lhůty, nebo pokud byl jeho pobyt od narození dítěte trvale neznámý. Žila-li matka, byl vyžadován její souhlas. Popěrná lhůta zde činila jeden rok od zletilosti.⁶⁰

2.3. Právní úprava po vzniku Československé republiky

2.3.1. Východiska právní úpravy otcovství a jeho určování v letech 1918 až 1950

Dne 28. 10. 1918 vstoupil v život samostatný stát československý. Aby byla zajištěna stabilita a fungování nově vzniklého státního útvaru, byl téhož dne vyhlášen tzv. recepční zákon, tedy zák. č. 11/1918 Sb. z. a n., kterým došlo k recepci veškerých dosavadních právních předpisů. To však zároveň vedlo ke vzniku právního dualismu (resp. krátkodobě trialismu – s ohledem na problematiku Hlučínska) na území Československé republiky, neboť zatímco na českém území bylo převzato právo rakouské, na Slovensku to bylo právo uherské.⁶¹ Základním pramenem rodinného práva (a tedy i úpravy filiace) tak zůstal ABGB ve znění pozdějších novelizací, resp. uherské právní obyčeje⁶². Těm se však vzhledem k zaměření a rozsahu práce není možné dále věnovat.

Ačkoli za trvání první republiky došlo k několika dílčím zásahům do rodinného práva (zmiňme zejm. přijetí zák. č. 320/1919 Sb. z. a n. – tzv. rozlukového zákona), zůstala právní úprava otcovství a jeho určování v podstatě nedotčena. Dokonce i vládní návrh nového občanského zákoníku, předložený v roce 1937, který měl završit téměř dvacetileté unifikační úsilí, počítal pro tuto oblast s ponecháním úpravy ABGB⁶³.

58 § 159 ABGB.

59 § 6 Císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z., jímž se vydává třetí částečná novela k obecnému zákoníku občanskému.

60 § 7 Tamtéž.

61 V podrobnostech viz MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 319–321.

62 Tamtéž, s. 426.

63 čl. V. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, Sněmovní tisk 844, Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1937, IV. volební období, 4. zasedání.

K významnějším změnám tak došlo až po únoru 1948. Přelomové bylo přijetí tzv. Ústavy 9. května (tedy ústavního zákona č. 150/1948 Sb.), kterou došlo k plnému zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí⁶⁴. Od její účinnosti přestal právní řád zcela rozlišovat mezi dětmi na základě jejich manželského či nemanželského původu, což bylo následně konkretizováno v příslušných právních normách⁶⁵. Ke konečnému opuštění úpravy otcovství a jeho určování v ABGB však došlo až s přijetím zákona o právu rodinném (zák. č. 265/1949 Sb., dále jen „ZoPR“). Ten zároveň vyčlenil úpravu rodinného práva z občanského zákoníku do samostatného právního předpisu.

2.3.2. Otcovství a jeho určování v ZoPR

Vzhledem k okolnostem přijetí byl ZoPR samozřejmě ovlivněn ideologií nastupujícího režimu. Vytyčeným posláním tohoto zákona bylo reformovat dosavadní model rodiny, založený na římskokanoničském základě a právně zakotvený v ABGB⁶⁶. Přesto však přinesl i změny, které lze považovat za pozitivní. Zmínit lze především skutečnost, že došlo ke zrušení moci otcovské, která byla nahrazena mocí rodičovskou, vycházející z koncepce rovnosti matky i otce ve vztahu k dětem. Nadále již také nebyly činěny žádné rozdíly v postavení dětí manželských a nemanželských, a to nejen ve vztahu k otcům, ale obecně.

Ohledně určování otcovství k dětem narozeným v manželství (resp. do uplynutí třetího dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné) se ZoPR přidržel principu *mater semper certa est; pater est, quem nuptiae demonstrant* a zakotvil vyvrátitelnou domněnku otcovství manžela matky, nyní se navíc výslovně vztahující i na pozdějšího manžela ženy znovu provdané⁶⁷. V ostatních případech byl za otce považován muž, který otcovství uznal, nebo jehož otcovství zjistil soud⁶⁸.

Uznání otcovství se činilo prohlášením před soudem nebo matričním orgánem. Projevem snahy o zrovnoprávnění rodičů pak byla skutečnost, že uznání bylo možné zásadně jen se souhlasem matky, pokud byla naživu.⁶⁹ Novinkou bylo i ustanovení § 45 ZoPR, podle kterého bylo možné otcovství uznat i k dítěti ještě nenarozenému, pokud již bylo počato. Zde tak můžeme spatřovat základ současné úpravy zákonné domněnky otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů.

64 § 11 odst. 2 úst. z. č. 150/1948 Sb.

65 Viz RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 74.

66 KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, s. 575–577.

67 § 42 ZoPR.

68 § 43 ZoPR.

69 § 44 ZoPR.

Pokud nebylo otcovství uznáno, mohlo být zjištěno soudem, a to na žádost dítěte či matky. Ta se podávala proti domnělému otci, resp. jeho soudem ustanovenému opatrovníkovi, nebyl-li již naživu. Za otce pak byl, dle domněnky zakotvené v § 47 odst. 2 ZoPR (a stejně jako v ABGB), považován muž, který „s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní“⁷⁰.

2.3.3. Popírání otcovství v ZoPR

Ruku v ruce s novou úpravou určování otcovství přišel ZoPR i s přepracováním jeho popírání. Pokud jde o popření otcovství manžela matky, náležela aktivní legitimace manželovi, příp. jeho zákonnému zástupci, pokud byl zcela zbaven svéprávnosti pro duševní poruchu vzniklou před uplynutím popěrné lhůty. Na rozdíl od úpravy v ABGB byla nově dána i aktivní legitimace matky (přiměřeně se užila ustanovení o popěrném právu manžela)⁷¹. Aktivní legitimaci však ztratili dědicové i samo dítě. Popěrná lhůta činila šest měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o narození dítěte (resp. šest měsíců ode dne ustanovení zákonného zástupce).⁷²

V případech, že se dítě narodilo „v době mezi sto osmdesátým dnem od uzavření manželství a tří stým dnem po tom, kdy manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné“, muselo být pro úspěšné popření otcovství vyloučeno, že by manžel mohl být otcem⁷³. Naopak tehdy, pokud se dítě narodilo před sto osmdesátým dnem od uzavření manželství, stačilo k úspěchu pouhé popření otcovství před soudem, neobcoval-li manžel s matkou dítěte v době „od níž neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní“, nebo nevěděl-li o jejím těhotenství při uzavření manželství⁷⁴.

Popěrné právo manžela směřovalo proti dítěti a matce, pokud jeden z nich zemřel, pak jen proti druhému. Zemřeli-li oba, ztratil manžel popěrné právo zcela.⁷⁵ Popěrné právo bylo upraveno i ve vztahu k uznání otcovství. Aktivní legitimace zde byla přiznána muži, který uznal své otcovství, pokud dítě nezplodil, a to v popěrné lhůtě šesti měsíců ode dne uznání otcovství.⁷⁶

2.3.4. Otcovství a jeho určování v ZoR

Druhým ze socialistických kodexů rodinného práva byl zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Původně byl zamýšlen pouze jako novelizace ZoPR, byla však zohledněna potřeba další

70 § 47 ZoPR.

71 § 51 ZoPR.

72 § 48 ZoPR.

73 § 49 odst. 1 ZoPR.

74 § 49 odst. 2 ZoPR.

75 § 50 ZoPR.

76 § 46 ZoPR.

koncentrace rodinněprávní úpravy, a proto byl nakonec vypracován v podobě zcela nového zákoníku. Navazoval sice na předchozí ZoPR, byl však silněji ideologicky zabarvený a posiloval kontrolu státu nad výchovou dětí a mládeže⁷⁷.

Stran určování otcovství v zásadě převzal úpravu ZoPR, přinesl však i některé změny. Uznání otcovství prohlášením muže, činěným se souhlasem matky, bylo nově nahrazeno určením otcovství souhlasným prohlášením rodičů⁷⁸. Tuto změnu lze přičítat zdůraznění rovného postavení obou rodičů, tedy otce i matky, zakotveného již v ZoPR. Určitá nerovnost zde však přesto zůstala zachována, neboť v případě, že matka nemohla z důvodu duševní poruchy posoudit význam svého jednání, nebo by opatření jejího prohlášení bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou, nebylo prohlášení matky vyžadováno⁷⁹. Ve vztahu k otci takové ustanovení nenalezneme. Na rozdíl od současné úpravy tak mohlo být otcovství i nadále založeno pouhým jednostranným prohlášením muže⁸⁰.

Ve vztahu k určení otcovství soudem bylo do ZoR nově zařazeno ustanovení procesněprávní povahy, původně obsažené v § 277 odst. 1 zák. č. 142/1950 Sb., upravující možnost druhého, k návrhu oprávněného, pokračovat v řízení v případě smrti navrhovatele. Umožněno bylo též podání návrhu na určení otcovství potomkům navrhovatele, prokázali-li právní zájem, a to do šesti měsíců po smrti dítěte.⁸¹

Další změny přinesly postupně přijímané novely ZoR. Zákonem č. 132/1982 Sb. byl do § 58 ZoR vložen nový odstavec 2, který reagoval na problematiku umělého oplodnění. Nadále tak nebylo možné popřít otcovství k dítěti narozenému „*v době mezi sto osmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky*“, s výjimkou případu, kdy matka průkazně otěhotněla jinak⁸².

Převratnou změnu pak přinesl zákon č. 91/1998 Sb., kterým byla do naší právní úpravy poprvé zavedena aktivní legitimace muže, který o sobě tvrdil, že je otcem, k návrhu na určení otcovství soudem. K tomuto historickému kroku došlo v návaznosti na případy, kdy matka odmítala označit otce dítěte, ačkoli měl zájem dostát svým závazkům k němu⁸³. Touto novelou

77 Viz KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, s. 576–578.

78 § 52 ZoR.

79 § 52 odst. 3 ZoR.

80 Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo*. 2. opr. vyd. Brno: Doplněk, 1995, s. 67.

81 § 56 ZoR.

82 § 58 odst. 2 ZoR.

83 Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

došlo rovněž k vložení § 50a výslovně upravujícího určení mateřství, a to zejména pod vlivem tehdejších debat o otázkách asistované reprodukce⁸⁴.

Poslední z významných novel dotýkajících se určování otcovství byl zákon č. 227/2006 Sb. Ten do § 54 ZoR, v reakci na umožnění umělého oplodnění též nesezdaným párům, vložil odstavec 3, zakládající domněnku otcovství muže, který dal k umělému oplodnění souhlas, pokud se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak. Právě toto ustanovení bylo vzorem dnešní tzv. jedenapůlté domněnky otcovství⁸⁵.

2.3.5. Popírání otcovství v ZoR

Také úprava popírání otcovství navazovala na úpravu v ZoPR, ani ona se však nevyhnula určitým změnám. Nově tak právní úprava přiznávala popěrné právo matce dítěte i v případě, kdy bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů⁸⁶. Předcházející úprava v podobě uznání otcovství dle § 43 ve spojení s § 44 ZoPR přiznávala v § 46 popěrné právo jen muži, který otcovství uznal.

Význam mělo rovněž zakotvení oprávnění generálního prokurátora podat návrh na popření otcovství, uplynula-li lhůta pro popření otcovství rodiči a vyžadoval-li to zájem společnosti, a to proti otci, matce i dítěti⁸⁷. Toto ustanovení mělo svůj původ již v § 280 odst. 2 zák. č. 142/1950 Sb. a jeho účelem bylo dosažení souladu mezi vztahy právními a faktickými⁸⁸.

Novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. byl zájem společnosti jakožto hmotněprávní podmínka žaloby nahrazen zájmem dítěte. Též pojem generální prokurátor byl nahrazen označením nejvyšší státní zástupce, v reakci na porevoluční změny. Rovněž došlo k přidání § 62a umožňujícího nejvyššímu státnímu zástupci podat před uplynutím popěrné lhůty návrh na popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů, pokud muž nemůže být otcem dítěte. Podmínkou byl zřejmý zájem dítěte a soulad s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.

Došlo též k určitému usnadnění dokazování při popírání otcovství manžela matky ve vazbě na rozvod. Narodilo-li se dítě do tří set dnů po rozvodu manželství a jiný muž o sobě tvrdil, že je otcem, postačovalo k vyloučení otcovství manžela souhlasné prohlášení matky,

84 Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

85 Srov. NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník: rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 106.

86 § 61 odst. 2 ZoR.

87 § 62 odst. 1 ZoR.

88 HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 294.

manžela a tohoto muže, učiněné v řízení o popření otcovství⁸⁹. Zvolená formulace ovšem vzbuzovala určité výkladové rozpaky, zejména v podobě otázky, zda ustanovení zakládá též domněnku otcovství či nikoliv⁹⁰. K odstranění všech pochybností došlo až s přijetím současné právní úpravy⁹¹, jíž zákonodárce výslovně umožnil na základě tohoto prohlášení založit domněnku otcovství muže, který se za otce dítěte prohlašuje.

Z hlediska popírání otcovství mělo mimořádný význam zrušení tehdejšího § 57 odst. 1 ZoR Ústavním soudem⁹², který kritizoval tehdejší šestiměsíční lhůtu pro popření otcovství manželem matky, počínající běžet okamžikem, kdy se dozvěděl o narození dítěte, jako nepřiměřeně krátkou.

V návaznosti na to byl ZoR novelizován zákonem č. 84/2012 Sb., kterým byly nově zakotveny dvě popěrné lhůty, a to objektivní tříletá, počínající od narození dítěte, a v jejím rámci subjektivní šestiměsíční, počínající manželovi ode dne, kdy mu vznikly důvodné pochybnosti o jeho otcovství. Jednalo se o poměrně významnou novinku, přičemž ze zvolené úpravy koncepčně vychází i současná úprava popírání otcovství manželem matky.

Touto novelou došlo rovněž k úpravě postavení Nejvyššího státního zástupce při popírání otcovství dle § 62 ZoR. Účelem⁹³ bylo omezení jeho diskreční pravomoci při rozhodování o podání návrhu, vyžadoval-li to zájem dítěte, resp. pokud bylo s ohledem na okolnosti zřejmé, že právní otec otcem není, a nevyžadoval-li výjimečně zájem dítěte, aby k popření nedošlo.

89 § 58 odst. 1 věta druhá a třetí ZoR.

90 Srov. RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 86.

91 Srov. § 777 odst. 1 o. z.

92 Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

93 Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 84/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

3. Určování otcovství v současné právní úpravě

V současnosti je hmotněprávní základ pro určování (právního) otcovství (resp. širěji rodičovství) upraven v zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který s účinností k 1. 1. 2014 nahradil zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Zákonodárce se přidržel tradiční formy vyvratitelných právních domněnek, jejichž charakter a obsah zůstává poměrně konzistentní a odráží historickoprávní vývoj této problematiky na našem území, jak bylo naznačeno výše. Na spíše dílčí změny, které v této oblasti občanský zákoník přinesl, je upozorněno dále.

Ačkoli bývá, s ohledem na vědecký pokrok umožňující dnes s pravděpodobností hraničící s jistotou otcovství nejen vyvrátit, ale též určit (testy DNA), kladena otázka, zda není určování otcovství skrze systém domněnek překonané, nelze s tím souhlasit.

S ohledem na zájem dítěte, který bude předním hlediskem i v oblasti určování a popírání otcovství⁹⁴, lze domněnky hodnotit mimořádně kladně, neboť umožňují postavit jeho statusové poměry najisto rychle a jednoduše, bez zbytečných nákladů.

K řešení v praxi nevyhnutelných případů, kdy domněnka ukáže na jiného muže, než který je otcem dítěte v biologickém smyslu, slouží úprava popírání otcovství. Konstrukce určování otcovství na základě vyvratitelných domněnek tudíž poskytuje ochranu jak zájmům dítěte, tak zájmům právních rodičů (zejm. otců).

Je ale nutno přiznat, že problematickým aspektem stále zůstává ochrana zájmů putativních otců, jak je naznačeno dále, a to obzvláště v některých lidsky citlivých sporech. Zmínit je třeba také skutečnost, že ani s přijetím současné právní úpravy nedošlo k navrácení popěrného práva samotného dítěte do našeho právního řádu.

Teorie i praxe se dnes v zásadě shodují na rozlišování tří domněnek otcovství, byť se lze setkat s pojmy „první a půltá“ či „jedenapůltá“ domněnka otcovství⁹⁵, jež označují ustanovení § 778 o. z., jakož i s názory považujícími toto ustanovení za zcela plnohodnotnou („čtvrtou“) domněnku otcovství⁹⁶. Konstrukce jednotlivých domněnek vychází z pravděpodobnosti, která reflektuje obecnou lidskou zkušenost.

94 Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

95 Viz např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 512, marg. č. 3.), nebo NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník: rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 112.

96 Např. KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. *Právní rozhledy*, 2021, č. 23–24, s. 814–822.

Z hlediska vzájemného vztahu jednotlivých domněnek je třeba uvést, že samotné uspořádání těchto domněnek v zákoně není nahodilé, ale zdůrazňuje jejich hierarchický vztah, kdy primát má domněnka první, svědčící manželovi matky, sekundárně by mělo být užito domněnky druhé, určující otce na základě souhlasného prohlášení, a až subsidiárně, neaplikuje-li se ani jedna z nich, dochází k určení otcovství soudem na základě domněnky třetí. Jednotlivé domněnky se pak vzájemně vylučují – dojde-li k určení otcovství na základě jedné z nich, nelze otcovství založit žádnou z ostatních domněnek, nebyla-li dříve aplikovaná domněnka zákonem stanoveným způsobem řádně popřena. Také tato problematika je podrobněji rozebrána dále.

K samotnému založení rodinněprávního vztahu mezi dítětem a jeho otcem dochází, jak již bylo uvedeno, na základě složené právní skutečnosti, kdy k narození dítěte přistupuje právě některá z domněnek otcovství⁹⁷. Účinky pak zásadně nastávají buď *ex lege*, nebo perfekcí právního jednání či právní mocí konstitutivního rozhodnutí soudu. Specifiku domněnky druhé, umožňující určení otcovství i k dítěti dosud nenarozenému, je věnována pozornost níže.

Nelze opomenout skutečnost, že se jedná o úpravu statusovou, a tudíž mají příslušná zákonná ustanovení povahu kogentní právní normy v souladu s § 1 odst. 2 o. z. Není tedy možné se od nich odchýlit a upravit určování otcovství (resp. širěji rodičovství) jinak.

3.1. První domněnka otcovství svědčící manželovi matky

První domněnka otcovství je zakotvena v § 776 odst. 1 o. z., který zní: „*Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky.*“

Jedná se o základní domněnku otcovství, zrcadlící tradiční rodinné hodnoty – zejména povinnost manželské věrnosti, zakotvenou v § 687 odst. 2 o. z., jakož i zásadu zvláštní zákonné ochrany rodiny, rodičovství a manželství dle § 3 odst. 2 písm. b) o. z. a s ní související zájem na co nejrychlejším a nejstabilnějším uspořádání rodinněprávních vztahů. Oproti přecházející úpravě v zákoně o rodině došlo k reflexi zavedení institutu nezvěstnosti do občanského zákoníku.

Tato domněnka se uplatňuje *ex lege* a zakládá otcovství manžela matky bez dalšího, jakmile dojde k naplnění hypotézy, tzn. narození dítěte za trvání manželství nebo v tzv. ochranné době na skutečnost manželství vázané. Jakékoliv další okolnosti – zejm. zda k samotnému početí

97 Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 163.

došlo již před sňatkem či poté, přirozeně nebo v důsledku umělého oplodnění, zda spolu manželé fakticky žijí či nikoli, nebo jestli manžel vůbec mohl dítě objektivně zplodit – jsou irelevantní⁹⁸. Pro zápis otcovství do matriky není třeba žádné další právní jednání či rozhodnutí⁹⁹.

Z výše uvedeného ustanovení tedy jednoznačně vyplývá, že pro uplatnění první domněnky je nezbytná existence manželství matky dítěte. Manželství dle § 656 odst. 1 o. z. vzniká dnem, kdy snoubenci učiní souhlasný sňatečný projev vůle. Tento okamžik ohraničuje počátek působení domněnky otcovství manžela matky. Konec je spojen s uplynutím třetího dne ochranné doby, počínající v souladu s § 605 odst. 1 o. z. dnem následujícím po zákonem předvídané skutečnosti – zániku manželství, prohlášení manželství za neplatné nebo prohlášení manžela za nezvěstného.

Manželství zaniká, vedle smrti jednoho z manželů (resp. prohlášení za mrtvého), jen z důvodů stanovených zákonem (§ 754 o. z.), tedy rozvodem, a v souladu s § 29 odst. 2 o. z. též změnou pohlaví. Prvním dnem ochranné doby je v tomto případě den následující po dni smrti, dni právní moci rozsudku, kterým se manželství rozvádí, nebo dni změny pohlaví¹⁰⁰.

Prohlášení manželství soudem za neplatné je dle § 680 o. z. možné pouze tehdy, došlo-li k jeho uzavření i přes zákonnou překážku. Soud tak činí zásadně na návrh, jen výjimečně i bez návrhu. Neplatné manželství se poté v souladu s § 681 o. z. považuje za neuzavřené. I zde je prvním dnem ochranné doby den následující po dni právní moci rozsudku o prohlášení manželství za neplatné. Je vhodné zmínit, že v některých případech občanský zákoník umožňuje prohlásit za neplatné i manželství, které již zaniklo. Počátek ochranné doby je v takovém případě dán již právní skutečností, která zánik zapříčinila (např. smrtí jednoho z manželů).

Od neplatnosti manželství je nezbytné odlišovat zdánlivost manželství ve smyslu § 677 a násl. o. z. V takovém případě manželství vůbec nevznikne a není, proto nepřichází první domněnka do úvahy. Namísto toho soud, na základě § 679 odst. 1 o. z., zahájí *ex offio* řízení o určení otcovství s využitím domněnky třetí. Až do rozhodnutí soudu však není vyloučeno, aby bylo otcovství určeno domněnkou druhou, tedy souhlasným prohlášením.

Institut nezvěstnosti je upraven v § 66 a násl. o. z., přičemž za nezvěstného lze při splnění zákonných podmínek prohlásit pouze svéprávného člověka, a to výhradně na návrh osoby, která

98 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776 [Prvá domněnka svědčící manželovi matky]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 503, marg. č. 2.

99 Srov. § 16 odst. 1 zák. č. 301/2000 Sb.

100 Shodně např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776 [Prvá domněnka svědčící manželovi matky]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 504, marg. č. 3.

na tom má právní zájem. Zákon v demonstrativním výčtu výslovně zdůrazňuje aktivní legitimaci manžela. V kontextu první domněnky otcovství je tento institut specifický tím, že jde o jedinou skutečnost rozhodnou pro počátek běhu ochranné doby, která nemá dopad na existenci manželství jako takového, neboť prohlášením za nezvěstného manželství nezaniká. V důsledku toho tak uplynutím ochranné doby nastává výjimečná situace, kdy se případné dítě sice narodí do manželství, ale manžel matky nebude *ex lege* určen otcem.

Ohledně samotného počátku ochranné doby také nepanuje v teorii jednota. Lze se setkat jak s názorem spojujícím jej s právní mocí rozsudku ve věci¹⁰¹, tak s častějším názorem spojujícím jej se dnem, kdy nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti, uvedeným v rozhodnutí¹⁰².

Právě druhý z těchto názorů pak někteří autoři rozvíjejí v tom smyslu, že může dojít dokonce až k pozbytí účinků první domněnky, pokud je dodatečně prohlášena nezvěstnost k datu předcházejícímu narození dítěte o víc než tři sta dnů. Argumentují přitom ochranou zájmu nezvěstného manžela, který objektivně nemohl dítě zplodit¹⁰³.

Osobně se domnívám, že pro tuto úvahu svědčí nejen argumentace ochranou zájmu nezvěstného, ale i zájmem samotného dítěte. Těžko lze předpokládat, že by v zájmu dítěte bylo zachování právního otcovství muže, který z důvodu své nepřítomnosti nejenže objektivně nemůže být biologickým otcem, ale ani nemůže plnit právní a sociální roli otce. To platí tím spíše s ohledem na existenci biologického otce, u něhož lze (s ohledem na akt zplození) předpokládat faktickou přítomnost, umožňující mu otcovské role k dítěti plnit. I v jeho zájmu je mít možnost určit své otcovství co nejdříve, bez nutnosti vyčkat popření otcovství nezvěstného manžela matky.

3.1.1. Uzavření nového manželství v ochranné době

V praxi může nastat situace, kdy by první domněnka, s ohledem na konstrukci ochranné doby, současně svědčila dvěma (či více) mužům, pokud by se matka dítěte, před jeho narozením, znovu provdala.

Takový případ občanský zákoník v § 776 odst. 2 řeší ve prospěch manžela pozdějšího, kterému bude svědčit otcovství na základě domněnky první, i přes narození dítěte v ochranné

101 Srov. např. ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. § 66 [Prohlášení za nezvěstného]. In: LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář. I., Obecná část (§ 1–302)*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 244, marg. č. 36.

102 Srov. např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776 [Prvá domněnka svědčící manželovi matky]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 504, marg. č. 3.

103 Viz SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 34.

době. Toto pravidlo se prosadí i v případě, že bylo dítě počato umělým oplodněním, k němuž dal souhlas dřívější manžel (nelze zde argumentovat § 778 o. z., neboť matka není neprovdaná).

Na toto ustanovení navazuje § 788 o. z., který za podmínky úspěšného popření otcovství pozdějším manželem znovu provdané matky ustanovuje otcovství manžela dřívějšího. V důsledku toho dochází k jakémusi „vyrušení“ účinků § 776 odst. 2 o. z. a prosazení domněnky otcovství na základě ochranné doby. Jelikož se stále pohybujeme v režimu první domněnky, bude otcovství založeno *ex lege*, nicméně až ke dni právní moci rozsudku o popření otcovství pozdějším manželem, nikoli ke dni narození dítěte. Důvodem je konstitutivní povaha takového rozhodnutí¹⁰⁴, zásadně působící účinky *ex tunc*. Dřívějšímu manželovi je v tomto případě dána speciální subjektivní lhůta k popření otcovství v délce šesti měsíců, počínající dnem následujícím po dni, kdy se dozvěděl o rozhodnutí.

Nad rámec zákonné úpravy lze konstatovat, že ačkoli je zákonodárcem zvolené řešení racionální a odpovídá smyslu první domněnky, má i své problematické aspekty. Osobně za problém považuji zejména skutečnost, že s ohledem na platnou úpravu popěrného práva není dřívější manžel matky aktivně legitimován k popření otcovství manžela pozdějšího.

V praxi tak může nastat situace, kdy dítě bude počato za (později zaniklého) manželství, biologickým otcem bude dřívější manžel (právě tato možnost je ostatně důvodem existence ochranné doby jako takové), nicméně v důsledku uzavření nového manželství před narozením dítěte v ochranné době bude právním otcem manžel pozdější. Pokud se z jakéhokoliv důvodu matka dítěte i právní otec rozhodnou otcovství nepopřít, nastává bizarní situace, kdy se dřívější manžel nemůže domoci určení svého otcovství, byť by jinak bylo *ex lege* určeno v důsledku ochranné doby.

I přesto, že úprava popírání otcovství ve vztahu k první domněnce je z hlediska putativních otců obecně problematická, v tomto kontextu ji považuji za problém natolik křiklavý (i s ohledem na ustanovení § 788 o. z., na jehož základě se v důsledku úspěšného popření otcovství zakládá otcovství dřívějšího manžela bez dalšího), že by *de lege ferenda* mělo dojít k zakotvení aktivní legitimace dřívějšího manžela pro případ konkurence nového manželství a ochranné doby. Taková úprava by nepochybně byla i v zájmu dítěte, neboť by mohla sloužit jako svého druhu záruka pro dosažení souladu mezi biologickým a právním otcovstvím, a to i přes potencionální odpor matrikových rodičů.

104 Srov. Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 3. 2015, sp. zn. II. ÚS 3628/14.

3.1.2. Konverze první domněnky otcovství ve prospěch domněnky druhé

Jednou z novinek, které zakotvuje občanský zákoník v rámci úpravy určování otcovství, je možnost vyloučit za podmínek stanovených § 777 o. z. otcovství manžela (resp. bývalého manžela) matky, *ex lege* založené na základě první domněnky, ve prospěch založení domněnky otcovství jiného muže, a to souhlasným prohlášením ve smyslu domněnky druhé. Účelem je v jediném řízení spojit řízení o popření otcovství s řízením o určení otcovství, přičemž k obojímu dojde již na základě kvalifikovaného projevu vůle¹⁰⁵. Jde tedy o jediný případ, kdy účinky popření otcovství nejsou vázány na právní moc konstitutivního rozsudku.

Zavedením tohoto institutu zákonodárce reagoval na dlouhodobě vyšší rozvodovost, spojenou s průtahy v rozvodových řízeních, jakož i nižší sňatečnost. V praxi tak docházelo k případům, kdy manželka z již jen formálně existujícího manželství otěhotněla s novým partnerem, nicméně otcem dítěte byl *ex lege* manžel matky, narodilo-li se za trvání rozváděného manželství či v ochranné době sice již rozvedené, ale dosud znovu nesezdané matce. K zajištění souladu otcovství právního a biologického tak bylo za předchozí úpravy nutné nejprve zahájit řízení o popření otcovství (přičemž v něm dle ZoR obdobné prohlášení mohlo postačovat k vyloučení otcovství bývalého manžela) a na něj navázat určením otcovství souhlasným prohlášením, popř. soudem, což byl postup značně zdlouhavý a spojený s nezanedbatelnými náklady. Tomuto postupu se lze nyní při splnění zákonem stanovených podmínek vyhnout.

Prohlášení může být učiněno jen ve vztahu k dítěti narozenému v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství (tj. doručení návrhu na rozvod soudu) a třístým dnem po rozvodu manželství (tj. po právní moci rozsudku, kterým se manželství rozvádí). Na rozdíl od určení otcovství souhlasným prohlášením dle § 779 o. z. nelze v tomto případě určit otcovství k dítěti dosud nenarozenému.¹⁰⁶

Samotnou podstatou prohlášení je trojí projev vůle, který spočívá v prohlášení manžela (resp. bývalého manžela), že není otcem dítěte, prohlášení jiného muže, že je otcem dítěte, a připojení se matky k oběma prohlášením (tzn. prohlášení, že manžel není otcem dítěte a muž, který to o sobě prohlašuje, je otcem). Pokud jde o náležitosti souhlasného prohlášení, uplatní se subsidiárně ustanovení o domněnce druhé (§ 779 a násl. o. z.) a obecná ustanovení o právním

105 Srov. Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2021, sp. zn. CpjN 202/2020.

106 Viz Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2021, sp. zn. CpjN 202/2020.

jednání, není-li stanoveno jinak, v souladu s § 782 o. z.¹⁰⁷ Tyto jsou v podrobnostech rozebrány dále.

Dle § 777 odst. 2 o. z. může být v tomto případě souhlasné prohlášení učiněno pouze ve zvláštním řízení před soudem (tedy nikoli před matričním úřadem), jež upravuje § 416 ZŘS, zahajovaném výlučně na návrh, a to nejpozději do jednoho roku od narození dítěte. Role soudu je ryze validační, omezuje se na přijetí prohlášení (které samo je rozhodnou právní skutečností), jeho protokolaci a oznámení příslušnému matričnímu úřadu – výsledkem tedy není meritorní rozhodnutí. Řízení je poté dle § 424 ZŘS zastaveno.

S ohledem na ustanovení § 777 odst. 3 o. z. nemůže být otcovství takto určeno dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Pokud by návrh byl podán dříve, soud řízení přeruší. Případné zpětvzetí nebo pravomocné zamítnutí návrhu na rozvod vede k zastavení řízení.

Na závěr lze dodat, že předmětná právní úprava se v souladu s § 777 odst. 4 o. z. obdobně použije i v případě řízení o neplatnost manželství.

3.1.3. Popírání otcovství v návaznosti na první domněnku

Jde-li o úpravu aktivní legitimace k popření otcovství manžela matky, přidržel se občanský zákoník tradičního okruhu oprávněných v podobě matrikových rodičů. Pasivně legitimováni jsou vždy druhý z rodičů a dítě, zastoupené pro tento případ kolizním opatrovníkem. Zemřel-li jeden z nich, zůstává pasivně legitimován jen druhý z nich. Nežije-li ani jeden, popěrné právo zaniká.¹⁰⁸

Oproti předcházející úpravě byla navíc odstraněna aktivní legitimace Nejvyššího státního zástupce, aniž by byla nahrazena možností soudu zahájit *ex officio* řízení o popření otcovství, jako je tomu u otcovství určeného na základě domněnky druhé. Ve spojení s nezakotvením popěrného práva dítěte (byť s ním vládní návrh zákona počítal¹⁰⁹), tak nejenže občanský zákoník nepřinesl posílení postavení putativních otců v kontextu první domněnky, ale naopak, poněkud paradoxně,

107 Srov. JANTOŠOVÁ, Klára. § 777 [Konverze první domněnky ve prospěch druhé domněnky otcovství]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 2. [online]. [cit. 2023-10-23]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4za&rowIndex=0>

108 § 785 odst. 1 ve spojení s § 789 o. z.

109 Srov. § 788 Sněmovní tisk 362/0 VI.nz – občanský zákoník – EU. [online]. [cit.2023-10-23]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>

došlo k jeho oslabení. Tato skutečnost je předmětem kritiky ze strany nauky¹¹⁰ i Ústavního soudu¹¹¹.

Je nicméně důležité zdůraznit, že ačkoli zákon nezakotvuje aktivní legitimaci putativních otců k popření otcovství manžela matky, Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi přesto dovedl, že tato jim zcela výjimečně může být soudem přiznána¹¹².

Postavení matrikových rodičů – stran popírání otcovství – není shodné. S ohledem na logický předpoklad, že matka (až na výjimky) zná okolnosti početí svého dítěte, stanoví zákon rozdílné lhůty k uplatnění popěrného práva. Pokud jde o manžela matky, stanoví mu § 785 odst. 1 o. z. dvě lhůty k uplatnění popěrného práva, jejichž počátek a konec jsou na sobě vzájemně nezávislé.

Subjektivní lhůta šest měsíců počíná běžet ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech, zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem. S ohledem na obecná pravidla počítání času a povahu lhůty je pro její počátek rozhodný den, kdy manžel reálně nabyl vědomost o konkrétních rozhodných skutečnostech. Ty přitom musí být takové povahy, aby vyvolaly nejen prostou pochybnost, ale pochybnost důvodnou, z níž lze, s ohledem na obecnou lidskou skutečnost a s přihlédnutím k povaze skutečnosti pochybnost zakládající, usuzovat na úspěch popěrné žaloby¹¹³. Tyto skutečnosti, jakož i okamžik, kdy se o nich manžel dozvěděl, musí být tvrzeny již v žalobě na popření otcovství a v řízení následně i prokázány¹¹⁴.

Objektivní lhůta, která nově činí šest let (namísto tří let dle ZoR), počíná běžet již dnem narození dítěte, přičemž je irelevantní, zda o objektivní skutečnosti porodu manžel věděl či nikoli a zda skutečně mohl v této lhůtě žalobu podat. Právě zavedení objektivní lhůty představuje kompromis mezi konkurujícími si zájmy dítěte na stabilitě jeho statusových poměrů a zájmu muže nebýt považován za otce dítěte, které nezplodil.

Vzhledem k prekluzivní povaze těchto lhůt marným uplynutím první z nich právo popřít otcovství zaniká. Jelikož jde o lhůty hmotněprávní, musí být návrh na popření otcovství soudu skutečně doručen již před jejich uplynutím, pouhé předání k doručení k zachování lhůty nepostačuje (to platí pro popěrné lhůty obecně).

110 Např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 785 [Popírání prvé domněnky manželem matky]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 538, marg. č. 1.

111 Např. Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

112 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2021, sp. zn. 21 Cdo 19/2018.

113 Viz Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3536/2020.

114 Srov. SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 63.

Výjimku představuje možnost prominutí zmeškání lhůty soudem dle § 792 o. z. Ta přichází do úvahy ve vztahu ke všem popěrným lhůtám (objektivním i subjektivním), pokud je návrh na popření otcovství podán k tomu legitimovanou osobou po jejich zmeškání. Je přitom nerozhodné, zda je jeho součástí i výslovný návrh na prominutí zmeškání lhůty či nikoli. Takový postup je však vždy vázán dvěma podmínkami, které musí být splněny kumulativně – zájem dítěte a veřejný pořádek.

Pokud jde o zájem dítěte, jde o podmínku subjektivní, neboť tento se vždy posuzuje ve vztahu ke konkrétnímu dítěti a okolnostem daného případu. Ačkoli obecně je v zájmu dítěte shoda rodičovství biologického, právního a sociálního (jak je podáváno ustálenou judikaturou), nejde o požadavek absolutní a je třeba zájem dítěte hodnotit v širších souvislostech¹¹⁵.

Naopak veřejný pořádek je podmínkou objektivní, ve své podstatě nezávislou na subjektivních zájmech účastníků (vč. dítěte samotného) a okolnostech konkrétního případu. V daném kontextu jej judikatura spatřuje především v požadavku na stabilitu statusových poměrů a soulad mezi matrikovým a reálným stavem¹¹⁶.

Z hlediska procesního je toto ustanovení rozvedeno v § 425 ZŘS, který zakotvuje čtyřměsíční pořádkovou lhůtu pro rozhodnutí o prominutí. Pokud soud rozhodne o prominutí, nařídí jednání o návrhu na popření otcovství, pokud zmeškání nepromine, řízení končí.

Pro případ, kdy by došlo k omezení manželovy svéprávnosti před uplynutím objektivní lhůty, v důsledku čehož by ztratil způsobilost k popření otcovství, může jeho jménem otcovství popřít opatrovník, jmenovaný mu v souladu s § 785 odst. 2 o. z. pro tento účel soudem. Ten tak může učinit ve speciální lhůtě šesti měsíců od jmenování. Subjektivní lhůta je v tomto případě irelevantní a není tedy rozhodné kdy a zda vůbec se manžel omezený ve správnosti (resp. jeho opatrovník) dozvěděl o skutečnostech zakládajících pochybnosti o otcovství.

Speciální šestiměsíční lhůtu (bývalému) manželovi jako manželovi dřívějšímu ve smyslu § 776 odst. 2 o. z. (viz výše) stanoví § 788 o. z. Tato lhůta mu počíná běžet dnem následujícím poté, kdy se dozvěděl o popření otcovství pozdějším manželem matky, tzn. o právní moci příslušného rozhodnutí, neboť až tím okamžik jsou založeny právní účinky (do té doby není co popírat, neboť otcem zůstává pozdější manžel). V tomto případě se neuplatní objektivní lhůta dle § 785 odst. 1 o. z.¹¹⁷

115 Srov. např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3536/2020.

116 Tamtéž.

117 Viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 788 [Popírání otcovství v případě matky znovu provdané]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 546.

Konkrétněji podmínky pro popření otcovství, zejména z hlediska dokazování, upravuje § 786 o. z. Na jeho základě můžeme, s ohledem na okamžik narození dítěte ve vztahu k uzavření manželství, resp. jeho zániku či neplatnosti, rozlišovat popírání otcovství ve standardním režimu a v režimu tzv. privilegovaného postavení manžela matky.

Narodí-li se dítě mezi stošedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku či prohlášení za neplatné, musí být k úspěšnému popření otcovství manžela matky vyloučeno, aby byl otcem¹¹⁸. Lze tedy říci, že z hmotněprávní úpravy mu výslovně plyne jak povinnost tvrzení, tak důkazní břemeno a bude na něm, aby označil důkazy, které jeho otcovství nejen zpochybňují, ale přímo vylučují. Nelze mít za dostačující, je-li prokázána např. skutečnost, že matka udržovala intimní poměr s jiným mužem (čímž je založena pochybnost o otcovství manžela), aniž by byla zároveň prokázána např. neplodnost manžela (neboť až tím je otcovství vyloučeno).

Výjimku představuje popření otcovství v rámci konverze ve prospěch druhé domněnky postupem podle § 777 o. z., jak bylo podrobněji rozebráno výše. V takovém případě postačuje k popření již souhlasné prohlášení, aniž by bylo třeba dokazování.

Pokud se však dítě narodí před stošedesátým dnem od uzavření manželství, postačí v souladu s § 786 odst. 2 o. z. k vyvrácení první domněnky již pouhé popření otcovství manželem matky. Tradičně se hovoří o tzv. privilegovaném postavení manžela matky, neboť je v tomto případě osvobozen od důkazního břemene. Zůstává mu toliko povinnost tvrzení (musí popírat své otcovství), ale skutečnost nezplození dítěte prokazovat nemusí.

S ohledem na vyšetřovací zásadu, ovládající paternitní řízení jako řízení nesporné, lze mít ovšem za to, že soud i bez návrhu provede potřebné důkazy k určení, zda manžel je či není otcem¹¹⁹.

Úprava stran privilegovaného postavení koriguje první domněnku, zakládající otcovství manžela matky vždy, kdy se dítě narodí do manželství, byť by tomu bylo třeba den po jeho uzavření. Jelikož počátek pohlavního soužití manželů byl tradičně spojen s uzavřením manželství, bylo s ohledem na biologické zákonitosti vyloučeno, aby bylo dítě narozené tak brzy po uzavření manželství zplozeno manželem, na což právní úprava reagovala právě usnadněním popření otcovství. Tuto úpravu tedy převzal i současný občanský zákoník, přičemž zohlednil

118 § 786 odst. 1 o. z.

119 Shodně např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 786 [Dokazování při popírání otcovství]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 544, marg. č. 3.

pokroky lékařské vědy v oblasti předčasně narozených dětí a posunul spodní hranici kritické doby ze 180 na 160 dnů.

Privilegované postavení však manželovi nesvědčí, souložil-li s matkou dítěte v kritické době nebo věděl-li při uzavírání manželství, že je těhotná¹²⁰, přičemž prokázání těchto skutečností bude na straně návrhu odporující. Uspěje-li, uplatní se při popírání otcovství plně § 786 odst. 1 o. z.

Pokud jde o popření otcovství manžela samotnou matkou dítěte¹²¹, je jí dána jediná, a to objektivní, lhůta v délce šesti měsíců od narození dítěte. O povaze lhůty a důsledcích jejího zmeškání, včetně případného prominutí, platí již dříve uvedené.

S výjimkou odchylně upravené lhůty se v souladu s větou druhou § 789 o. z. obdobně užijí ustanovení o popření otcovství manželem matky, a to nejen stran dokazování (§ 786 o. z.), ale i popírání prostřednictvím opatrovníka (§ 785 odst. 2 o. z.) či speciální subjektivní lhůty k popření otcovství dřívějšího manžela (§ 788 o. z.)¹²².

Specifiku úpravy popření otcovství k dítěti počatému umělým oplodněním se věnuje další kapitola, neboť příslušné zákonné omezení je shodné, ať již muž, který k umělému oplodnění dal souhlas, je manželem matky či nikoli.

3.2. Domněnka otcovství v případě umělého oplodnění neprovdané matky

Současná úprava určování otcovství v případě umělého oplodnění navazuje na předcházející úpravu v zákoně o rodině, přičemž zároveň reflektuje změny, k nimž došlo v oblasti právní úpravy asistované reprodukce (zejm. ve vztahu k nesezdaným pářím), jakož i relevantní judikaturu ESLP¹²³.

Nově tak občanský zákoník v § 778 zakotvuje samostatné ustanovení, umožňující založit otcovství k dítěti narozenému neprovdané matce na základě umělého oplodnění přímo *ex lege*, bez dalšího: „*Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.*“

Toto ustanovení, někdy označované za „jedenapůltou“ či „první a půltou“ domněnku otcovství, není zpravidla považováno za „plnohodnotnou“ domněnku¹²⁴. S ohledem na specifika ustanovením řešené problematiky (jako jediné předpokládá početí jinak než souloží)

120 § 786 odst. 2 o. z.

121 § 789 o. z.

122 Shodně § 789. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655–975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

123 Upozornit lze zejm. na Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. dubna 2007 ve věci Evans proti Spojenému království, stížnost č. 6339/05.

a zákonodárcem zvolenou konstrukci bývá jeho povaha předmětem odborné diskuse (podrobněji je uvedeno níže). Charakteristickým rysem ustanovení je jeho úzká vazba na zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“), upravující umělé oplodnění (resp. šířeji asistovanou reprodukci) v § 3 až 11.

Samo umělé oplodnění je v § 3 odst. 3 ZSZS definováno jako přenos spermií či *in vitro* vzniklého lidského embrya do pohlavních orgánů ženy. Ve spojení s odst. 4 můžeme rozlišovat umělé oplodnění homologní (s použitím spermií muže, který tvoří s ženou neplodný pár a dal k umělému oplodnění souhlas) nebo heterologní (s použitím spermií anonymního dárce).

Toto rozlišování je významné především s ohledem na skutečnost, že zatímco při homologním umělém oplodnění bude dán soulad mezi otcovstvím biologickým a právním, v případě heterologního je tento z povahy věci vyloučen. Jde o jediný případ, kdy zákon takovýto nesoulad nejen předpokládá, ale z logických důvodů znemožňuje jeho odstranění¹²⁵. Nicméně je třeba upozornit, že s ohledem na § 10 ZSZS, zakotvující anonymitu dárcovství, je v konečném důsledku dítěti znemožněno poznat biologického otce, což vyvolává otázky ohledně souladu takové úpravy s čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a čl. 8 EÚLP.¹²⁶

V obou případech bude na základě § 778 o. z. otcem muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, neboť základem této domněnky je právní jednání v podobě písemného informovaného souhlasu ve smyslu § 8 ZSZS, který musí být udělován opakovaně, před každým zákrokem. Z toho vyplývá, že pokud by došlo k umělému oplodnění bez tohoto souhlasu nebo v rozporu s ním (např. souhlas byl dán k oplodnění homolognímu, ale došlo k heterolognímu), nemůže dojít k založení otcovství na základě tohoto ustanovení.

Pokud dojde k početí v důsledku homologního umělého oplodnění, dovozuje doktrína ve světle konstrukce omezení popěrného práva podle § 787 o. z. a výjimky z něj, že domněnka bude povahy nevyvratitelné. I přes použitý obrat „má se za to, že“ totiž není připuštěn důkaz opaku, jak je pro vyvratitelné domněnky typické, ale pouze protidůkaz. V případě umělého početí heterologního je toto, s ohledem na výše uvedené, považováno *de facto* za právní fikci, neboť je zákonodárcem vědomě konstruován právní stav bez opory v objektivní realitě.¹²⁷

124 Odlišně např. KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. *Právní rozhledy*, 2021, č. 23–24, s. 814–822.

125 Srov. § 787 o. z.

126 Srov. § 778. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655 až 975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

127 Srov. Tamtéž, shodně též KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 511, marg. č. 1.

Tyto závěry však nejsou přijímány zcela nekriticky. Odpůrci poukazují především na možnost popření otcovství založeného tímto ustanovením, za podmínek § 787 o. z., aniž je rozlišováno mezi metodami umělého oplodnění. Argumentují tím, že pokud by šlo o fikci, bylo by zrušení takto nastoleného stavu pojmově vyloučeno.¹²⁸

Osobně se však ztotožňuji s převažujícím názorem, že v případě heterologního oplodnění se jedná o fikci. K námitce kritiků je třeba dodat, že aby došlo k jejímu uplatnění, musí být splněny dvě podmínky § 778 o. z. – početí dítěte umělým oplodněním a souhlas k tomu způsobilého muže. V případě, že některá z těchto podmínek není naplněna a matka „otěhotní jinak“, předmětná fikce se dle mého názoru vůbec neuplatní a nelze tak v pravém slova smyslu hovořit o zrušení jí nastolené právní reality.

3.2.1. Popírání otcovství v případě umělého oplodnění

Pro oba do úvahy přicházející způsoby určení otcovství v případě umělého oplodnění, tedy první i „první a půltou“ domněnku, stanoví § 787 o. z. zvláštní zákaz popření otcovství. V jeho důsledku nelze otcovství popřít, pokud se dítě narodí v době mezi stošedesátým a třístým dnem od umělého oplodnění (míněn je zřejmě poslední zákrok) a toto bylo provedeno s informovaným souhlasem manžela, resp. jiného muže (ve smyslu § 778 o. z.), pokud není matka provdána. Splněním těchto podmínek se otcovství zásadně stává trvale a zcela nepopíratelným, nejen z hlediska muže, který dal souhlas, ale i matky dítěte. Je přitom nerozhodné, kdo je původcem genetického materiálu – tedy zda šlo o umělé oplodnění homologní nebo heterologní.

Výjimkou je případ, kdy matka dítěte otěhotněla jinak. To je třeba vykládat tak, že matka otěhotněla jinak než na základě umělého oplodnění provedeného s potřebným souhlasem. Matka tedy otěhotněla buď přirozeně, nebo sice na základě umělého oplodnění, ale provedeného bez souhlasu manžela, resp. v rozporu s ním (pokud by šlo o souhlas nikoli manžela, ale jiného muže, nebyly by v takovém případě naplněny podmínky § 778 o. z. a k založení jeho otcovství by vůbec nedošlo). Uplatnění tohoto protidůkazu občanský zákoník nelimituje žádnou lhůtou, může k němu tedy dojít kdykoliv.

Zde je třeba upozornit, že muž, který dal souhlas, nemusí být vždy shodný s právním otcem takto počatého dítěte. V praxi může nastat případ, kdy neprovdaná žena podstoupí umělé oplodnění se svým partnerem, ale následně (před narozením dítěte) se vdá za jiného muže, nebo

128 KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. *Právní rozhledy*, 2021, č. 23–24, s. 814–822.

jej podstoupí naopak již vdaná žena, ale s jiným mužem, než je její manžel. V obou případech bude otcem manžel matky, v souladu s první domněnkou. Jelikož však předmětný souhlas nedal on, zákaz popření otcovství se vůči němu neuplatní¹²⁹.

Pokud se tedy zákaz popření otcovství dle § 787 o. z. neuplatní, lze otcovství k dítěti narozenému po umělém oplodnění popřít postupem dle § 785 o. z., jde-li o manžela matky. Pokud nejde o manžela matky, ale muže, jehož otcovství bylo založeno na základě § 778, občanský zákoník tuto situaci výslovně neřeší. Domnívám se, že by zde měl stačit již protidůkaz (matka otěhotněla jinak), neboť tím dojde nevyhnutelně k vyloučení alespoň jednoho z předpokladů § 778 o. z. (početí dítěte umělým oplodněním, souhlas daného muže) a otcovství tedy nemůže být na základě této domněnky vůbec založeno (jak bylo naznačeno výše).

3.3. Druhá domněnka otcovství muže určeného souhlasným prohlášením

Druhá domněnka otcovství je zakotvena v § 779 odst. 1 o. z., který zní: „*Nedojde-li k určení otcovství podle § 776, 777 nebo 778, má se za to, že otcem je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.*“

Tato domněnka, systematicky řazená za domněnku první jako domněnku primární a nejsilnější, je založena na autonomii vůle, jednom ze základních principů soukromého práva. Historicky se vyvinula z institutu uznání otcovství, právně relevantního projevu vůle muže založit rodinněprávní vztah k nemanželskému dítěti. Současná úprava vychází z úpravy v zákoně o rodině, přičemž přináší dílčí změny, které jsou uvedeny níže.

Jak vyplývá z předmětného ustanovení, lze souhlasným prohlášením (s výjimkou specifika § 777 o. z.) určit otcovství pouze k dítěti tzv. právně volnému, u něhož otcovství dosud nebylo určeno nebo bylo úspěšně popřeno. Ačkoli samo ustanovení hovoří výslovně jen o § 776–778 o. z., nelze z povahy věci učinit souhlasné prohlášení ani po právní moci rozsudku o určení otcovství dle domněnky třetí. Rozdílem je zde fakt, že zatímco domněnka první a první a půltá se uplatní *ex lege* k okamžiku narození dítěte, tudíž uplatnění druhé domněnky bude zcela vyloučeno, ve vztahu ke třetí domněnce má tato prioritní postavení a může být uplatněna až do právní moci rozhodnutí, tedy i přímo v průběhu paternitního řízení.

Podstatou druhé domněnky je souhlasné prohlášení, které zákon chápe jako (dvoji) zvláštní projev vůle¹³⁰. Jde o dvě jednostranná právní jednání, z nichž jedno činí matka dítěte

129 Srov. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 7. 1. 2021, sp. zn. 70 Co 384/2020.

130 Srov. § 782 o. z.

a druhé muž, jehož otcovství má být takto určeno. Tato prohlášení musí být souhlasná, tedy musí se bezpodmínečně shodovat v tom, že otcem je tento konkrétní muž. K určení otcovství pak dojde okamžikem, kdy k prvnímu prohlášení přistoupí prohlášení druhé¹³¹, a to před příslušným orgánem veřejné moci, plnícím zde ovšem úlohu ryze validační.

V souladu s § 782 o. z. se na prohlášení užijí obecná ustanovení o právním jednání. Bude se jednat zejména o ustanovení o neplatnosti (ta jediná je zde výslovně zmíněna), ale též o další ustanovení¹³², jejichž povaha to nevylučuje, není-li stanoveno jinak.

„Jinak“ je stanoveno především s ohledem na zvláštní úpravu pro prohlášení činěná nezletilými a jinými osobami, nikoli plně svéprávnými, resp. nemožnost určit otcovství souhlasným prohlášením z důvodů na straně matky.

Zvláštní úprava je stanovena též pro dovolání se neplatnosti v podobě limitace (prekluzivní) lhůtou pro popření otcovství. Je zjevné, že míněna je relativní neplatnost (neboť jen té je nutno se dovolat v souladu s § 586 o. z.). Naopak absolutní neplatnosti se dle § 588 o. z. není nutno dovolat, neboť nastává *ex lege* a soud k ní přihlíží *ex officio* – toto omezení se ve vztahu k ní tedy neuplatní.

Od neplatnosti je třeba odlišit zdánlivost, neboť pokud by prohlášení bylo pouze zdánlivým právním jednáním, v souladu s § 554 o. z. by se k němu nepřihlíželo a k určení otcovství by vůbec nedošlo.

Souhlasné prohlášení se činí zásadně osobně, a to před soudem (postupem dle § 415 ZŘS) nebo matričním úřadem, přičemž volba je ponechána na osobách, které hodlají prohlášení učinit (až na zákonem stanovené výjimky). Zákon nestanoví, že by prohlášení musela být učiněna současně, muž a žena tak nemusí být oba přítomni v jeden okamžik.

Oproti dřívější úpravě zákon nově stanoví zvláštní pravidla pro některé skupiny osob, kterým tak výslovně přiznává právo prohlášení učinit, byť s omezením.

Pokud jde o nezletilé, ti dle § 779 odst. 2 o. z. činí prohlášení před soudem, pokud nejsou plně svéprávní (srov. § 30 odst. 2 o. z.). Je na soudu, aby posoudil, zda nezletilý (s ohledem na § 31 o. z.) je či není způsobilý k učinění prohlášení o otcovství.

Stejně tak i ostatní osoby (ať již žena, či muž), které nejsou plně svéprávné (tedy zejména ty, jejichž svéprávnost byla omezena, byť vzhledem k širokému vymezení sem dle některých

131 Srov. Stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83.

132 Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, výslovně zmiňuje ustanovení o simulaci, resp. omylu a lsti.

autorů spadají i nezletilí, s výjimkou plně svéprávných¹³³), mohou dle § 780 o. z. učinit prohlášení výhradně před soudem. I zde pak bude soud posuzovat, zda je či není taková osoba schopna jednat sama či zda za ni bude jednat opatrovník. Jde tedy o výjimku z obecného požadavku osobního učinění prohlášení.

Nutno ovšem dodat, že toto ustanovení je doktrínou považováno za značně problematické a bývá předmětem kritiky, a to právě s ohledem na prolamování osobní povahy prohlášení ve spojení s jeho závažnými statusovými následky. Bývá tedy spíše doporučováno, aby v takových případech bylo soudem odkázáno na určení otcovství dle třetí domněnky v rámci k tomu příslušného řízení.¹³⁴

Na rozdíl od předcházející úpravy nyní zákon neumožňuje určit otcovství na základě druhé domněnky v případě, kdy matka nemůže posoudit význam prohlášení pro duševní poruchu (je přitom irelevantní, zda byla v jejím důsledku matce omezena svéprávnost a v jakém rozsahu) nebo pokud je opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou (např. nevěstnost či kóma). Zákaz obsažený v § 781 o. z. je významnou změnou oproti úpravě v ZoR, kde v takovém případě stačilo jednostranné prohlášení domnělého otce. Ačkoli ustanovení, s ohledem na dřívější úpravu vůči níž se vymezuje, výslovně hovoří pouze o matce, dovozují někteří autoři jeho analogické použití i v případě domnělého otce¹³⁵. Důsledkem by tak mělo být určení otcovství soudem dle § 783 o. z.

Specifikem druhé domněnky je možnost, daná přímo § 779 odst. 1. *in fine* o. z., určit souhlasným prohlášením otcovství nejen k dítěti již narozenému (a to zásadně kdykoli, bez ohledu na jeho věk), ale i k dítěti dosud nenarozenému, je-li již počato.

Dítě v takovém případě již musí existovat alespoň v podobě *nascitura*, nezbytnou podmínkou je tudíž těhotenství ženy k okamžiku učinění prohlášení. Účelem této úpravy je předcházet situacím, kdy se dítě po narození ocitá bez právního otce v důsledku časové prodlevy mezi porodem a učiněním prohlášení.

Ačkoli se prohlášení samo stává perfektním již učiněním (jak lze dovodit z § 16 odst. 5 zák. č. 301/2000 Sb. o matrikách, podle něhož jej lze učinit pouze jednou a nelze

133 Srov. § 780. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655 až 975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

134 Srov. tamtéž, shodně KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 780 [Prohlášení nesvéprávného]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 521.

135 Např. § 781. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655 až 975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

jej vzít zpět), jeho statusové účinky nastávají až okamžikem narození dítěte. To vyplývá ze skutečnosti, že otcovství jako statusový vztah je závislé na určení mateřství, základního statusového vztahu, k němuž dochází dle § 775 o. z. až porodem. Ostatně sám § 779 odst. 1 o. z. počítá s určením mateřství jako předpokladem pro následné určení otcovství souhlasným prohlášením, neboť jej s daným mužem činí právě matka (tedy žena, které dítě porodila).

Z této možnosti ovšem vyplývá možná kolize určení otcovství k *nasciturovi* s první domněnkou otcovství, pokud by se matka po učinění prohlášení provdala a dítě se narodilo do manželství. S ohledem na prioritu první domněnky, vyplývající ze systematiky právní úpravy, bude v takovém případě za otce *ex lege* považován manžel matky.

Určit souhlasným prohlášením otcovství lze i k dítěti zletilému a plně svéprávnému (jak již bylo naznačeno výše). Obzvláště v kontextu toho je vhodné zdůraznit, že dítě bude s ohledem na § 420 odst. 1 ZŘS účastníkem řízení. Postavení dítěte zletilého se bude ovšem lišit od dítěte nezletilého (a to nejen z hlediska zastoupení opatrovníkem). Jelikož dle čl. 1 ÚPD se dítětem pro účely úmluvy rozumí nezletilý, neuplatní se u zletilého dítěte čl. 3 odst. 1 ÚPD a jeho zájem tak v řízení nebude prioritním ve vztahu k zájmům matky a muže, jehož otcovství má být určeno. Takový závěr lze ostatně nalézt i v judikatuře Nejvyššího soudu¹³⁶, byť v daném případě se jednalo o popření, nikoli určení otcovství. I přes postavení účastníka je ovšem reálný vliv dítěte na určení otcovství souhlasným prohlášením minimální, neboť rozhodující je vůle matky a muže činícího prohlášení.¹³⁷

3.3.1. Popírání otcovství určeného druhou domněnkou

Úvodem je nutné se zabírat problematikou shody právního a biologického otcovství v kontextu druhé domněnky. Ačkoli zákon výslovně nestanoví, že souhlasné prohlášení může učinit pouze muž, který je biologickým otcem dítěte, lze požadavek shody přesto dovodit.

Pomineme-li, že již samotná konstrukce domněnek otcovství obecně směřuje (s výjimkou specifické úpravy pro případ umělého oplodnění) k určení otcovství muže, který souložil s matkou dítěte (ať již je samotná soulož předpokládána explicitně, či implicitně), tedy otce biologického, je nejsilnějším argumentem sama existence možnosti popřít otcovství založené souhlasným prohlášením.

Pokud by zákonodárce nezamýšlel, aby právní otcovství určené na základě druhé domněnky odpovídalo biologické realitě, ale aby bylo zcela ponecháno na vůli osob činících

136 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1982/2012.

137 SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 60.

prohlášení, nebylo by co popírat a úprava by se mohla omezit toliko na namítání neplatnosti prohlášení.

Namísto toho však zákonodárce v § 793 o. z. výslovně zakotvil oprávnění soudu k zahájení řízení o popření otcovství *ex offio*, a to právě pro případ, kdy otec určený souhlasným prohlášením nemůže být biologickým otcem dítěte (v podrobnostech dále).

I s ohledem na další argumenty (zejm. právo dítěte znát své rodiče a být recipientem jejich péče dle čl. 7 ÚPD a právo na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 8 EÚLP nebo zákonem rozlišované pokrevní příbuzenství a osvojení) lze uzavřít, že otcovství určené souhlasným prohlášením má mít oporu v biologické realitě. Pro případ, kdy by tomu tak nebylo, upravuje zákon popěrné právo matrikových rodičů a již naznačenou specifickou možnost soudu zahájit příslušné řízení i bez návrhu. Je nutno dodat, že tyto se uplatní nejen ve vztahu k souhlasnému prohlášení dle § 779, ale i dle § 777 o. z.

Pokud jde o právního otce, ten může v souladu s § 790 odst. 1 o. z. popřít otcovství určené souhlasným prohlášením pouze tehdy, pokud je vyloučeno, že by mohl být otcem (k tomu v podrobnostech viz výše). Na rozdíl od manžela matky mu nesvědčí žádné privilegované postavení, v jehož rámci by k vyvrácení domněnky postačovalo pouhé popření. Navrhovatel zde tedy ponese důkazní břemeno vždy – nepřeloží-li důkaz jeho otcovství vylučující, nebude se svým návrhem úspěšný.

Návrh musí být podán v prekluzivní lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo otcovství souhlasným prohlášením určeno¹³⁸. Její počátek je tak určen objektivně – nastává okamžikem perfekce prohlášení.

Došlo-li však k určení otcovství již před narozením dítěte, tato lhůta neskončí dříve než šest měsíců po jeho narození. Toto ustanovení je zpravidla vykládáno tak, že počátek lhůty je v tomto případě dán nikoli perfekcí prohlášení, ale až okamžikem porodu, byť existují názory odlišné, vycházející zejm. z gramatického výkladu¹³⁹.

Osobně se přikláním k názoru, že počátek lhůty je v tomto případě spojen s porodem, neboť až k tomuto okamžiku nastávají statusové účinky souhlasného prohlášení učiněného před narozením dítěte. Do té doby tedy není co popírat. Zákonodárcem použitý obrat „*neskončí lhůta dříve*“ považuji spíše za zdůraznění zřejmého účelu tohoto pravidla, tedy aby bylo v obou případech zachováno nejméně šest měsíců, během nichž se mohou matrikoví rodiče „seznámit“ s

138 § 790 odst. 1 o. z.

139 Srov. § 790. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655 až 975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

dítětem, neboť právě z jeho tělesných rysů mohou vyplynout první pochybnosti o otcovství. Ty mohou být následně vyvráceny či potvrzeny provedením testů DNA.

Samotná délka lhůt, která se (na rozdíl od lhůt k popření domněnky první) oproti předchozí úpravě nezměnila, bývá považována za poměrně restriktivní, nikoli však nedůvodně. Zákodárce zohledňuje skutečnost, že v případě druhé domněnky záleží zcela na vůli matky a muže, kdy a zda vůbec prohlášení učiní. Lze tedy předpokládat, že pečlivě uváží jakékoli případné pochybnosti o otcovství již před jeho učiněním¹⁴⁰ a možnost dodatečného popření slouží jen jako jakási „pojistka“. Nadto je třeba zdůraznit, že i v tomto případě může být zmeškání lhůt prominuto soudem za podmínek dle § 792 o. z.

Ohledně pasivní legitimace a popírání otcovství prostřednictvím opatrovníka platí v souladu s § 790 odst. 2 obdobně ustanovení § 785 odst. 1 věty druhé a § 785 odst. 2 o. z., která jsou podrobněji rozebrána výše.

Pokud jde o matku dítěte, v souladu s § 791 o. z. se uplatní stejné lhůty. Jelikož rozhodným okamžikem pro jejich počátek jsou objektivní skutečnosti v podobě určení otcovství, resp. porodu, počínají a běží tyto lhůty oběma rodičům shodně¹⁴¹. I ve vztahu k matce se uplatní možnost prominutí zmeškání soudem dle § 792 o. z.

V ostatním se i přes chybějící výslovný odkaz užijí analogicky k § 790 o. z. příslušná ustanovení o popírání otcovství manželem dle § 785 o. z, pokud jde o pasivní legitimaci a opatrovníka. Stejně je dovozováno důkazní břemeno ve vztahu k vyloučení otcovství matrikového otce.¹⁴²

Od popírání otcovství je nutno odlišovat dovolání se neplatnosti prohlášení dle § 782 o. z., a to ve lhůtě pro popření otcovství. Jelikož jde o neplatnost relativní, stanovenou k ochraně matrikových rodičů, mohou ji v souladu s § 586 odst. 1 o. z. namítat pouze oni. S ohledem na to, že předpokladem popření otcovství je jeho platné založení, dovozuje se možnost soudu přezkoumat platnost prohlášení jako předběžnou otázku v řízení o popření¹⁴³.

S přihlédnutím k poměrně snadné zneužitelnosti druhé domněnky k vytváření úmyslného nesouladu mezi právním a biologickým rodičovstvím za účelem obcházení zákona (zejm. úpravy

140 Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 09. 2014, sp. zn. 30 Cdo 544/2014.

141 Srov. ŠÍNOVÁ, R. In MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IV (§ 655 až 975)*. Praha: Leges, 2016, s. 973.

142 Srov. § 791. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655 až 975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

143 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 790 [Popírání druhé domněnky mužem]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 548, marg. č. 1.

mezinárodních adopcí, resp. šířeji osvojení, a to i v návaznosti na problematiku náhradního mateřství), zákonodárce nově umožňuje soudu zahájit řízení o popření takto určeného otcovství i bez návrhu.

Ustanovení § 793 o. z. ve své podstatě nahrazuje dřívější aktivní legitimaci Nejvyššího státního zástupce, přičemž ovšem zároveň omezuje prostor pro ingerenci veřejné moci v oblasti popírání otcovství výhradně na domněnku druhou. Soud může příslušné řízení zahájit *ex offio* jen tehdy, pokud jsou kumulativně splněny zákonem stanovené podmínky.

První podmínkou je, že takový postup vyžaduje zřejmý zájem dítěte. Nestací tedy „prostý“ zájem, ale zájem kvalifikovaný, který převáží nad zájmem na zachování stability statusových poměrů. Ten je nutné odlišovat od zájmů matrikových rodičů, které s ním mohou být v souladu, ale mohou mu i odporovat.

Druhou podmínkou je potřeba naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva. Ochrana je tedy poskytována nikoli pouze právům dítěte, ale lidským právům obecně (tedy i právům matrikových rodičů nebo putativních otců, k jejichž ochraně tak může ustanovení nepřímou posloužit). Práva dítěte však budou prioritou, jak ostatně plyne i z důvodové zprávy¹⁴⁴. Z povahy věci se jedná zejména o práva zaručená čl. 8 EÚLP a čl. 7 ÚPD.

Splnění obou podmínek bude muset soud posuzovat v každém jednotlivém případě individuálně s ohledem na konkrétní okolnosti případu, aby mohl kvalifikovaně rozhodnout o přiměřenosti zahájení řízení¹⁴⁵.

Posledním předpokladem je, že muž určený souhlasným prohlášením za otce dítěte jím být nemůže. Toto je nutné vykládat objektivně – jako nemožnost reálnou, kterou soud může zjišťovat prostřednictvím testu DNA, jak vyjádřil (byť pouze *obiter dictum*) Ústavní soud¹⁴⁶. K tomuto závěru se přihlásil též Nejvyšší soud, který nadto zdůraznil (taktéž *obiter dictum*), že by soudy tento postup měly zvažovat obzvláště tehdy, došlo-li k určení otcovství souhlasným prohlášením až poté, co jiný muž podal žalobu na určení otcovství¹⁴⁷.

Soud není v postupu dle § 793 o. z. omezen žádnými lhůtami, řízení tak může být zahájeno nezávisle na plynutí lhůt stanovených matrikovým rodičům. V již zahájeném řízení poté soud postupuje stejně, jako by šlo o řízení zahájené na návrh.

Nadto lze dodat, že soud by zpravidla měl současně se zahájením řízení rozhodnout o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti (a to z povahy věci zejm. u matrikového otce).

144 § 793 Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

145 Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3314/2020.

146 Nález Ústavního soudu ze dne 11. června 2019, sp. zn. II. ÚS 1467/18.

147 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 09. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3314/2020.

3.4. Třetí domněnka otcovství

Třetí domněnka otcovství je zakotvena v § 783 odst. 2 o. z., který zní: „*Má se za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti.*“

Těž tuto domněnku lze považovat za domněnku tradiční, skutkově vycházející ze soulože v tzv. kritické době. Ta je nově rozšířena ze sto osmdesáti na sto šedesát až tři sta dní před narozením dítěte.

Samotná soulož není zákonem definována. Tradičně se vychází z definice podané soudní praxí, kdy lze v souvislosti s určováním otcovství poukázat na stále aktuální judikaturu prvorepublikovou, chápající ji jako „*úkon pohlavního života, který může vésti k oplodnění ženy; může jí být i jakékoliv spojení pohlavních orgánů muže a ženy vůbec, ba i pouhý jejich dotyk*“¹⁴⁸.

Za soulož tak lze pro účely třetí domněnky považovat nejrůznější formy intimního styku, jejichž důsledkem může být oplodnění. Je přitom irelevantní, zda muž a žena měli úmysl dítě zplodit či nikoli.

Na rozdíl od domněnek předchozích se třetí domněnka uplatňuje výlučně v řízení před soudem. Je tedy na navrhovateli, aby v řízení o určení otcovství tvrdil a prokázal, že došlo k souloži, a to právě v kritické době. Jestliže by však toto zjištěno nebylo (a to ani z jiných důkazů provedených případně soudem v souladu se zásadou vyšetřovací), tato domněnka se vůbec neuplatní.

Stejně jako ostatní domněnky otcovství, je i třetí domněnka konstruována jako vyvratitelná. Pokud tedy již bude v řízení založena, bude na tom, kdo ji odporuje, aby v tomtéž řízení prokázal takové závažné okolnosti, které otcovství daného muže vylučují. V současnosti k tomu bude nejčastěji užito testu DNA.

Právě s ohledem na rozvoj vědeckého poznání, kdy testy DNA dokážou nejen vyloučit, ale i určit otcovství konkrétního muže s téměř sto procentní jistotou, bývá třetí domněnka obecně považována za překonanou, a to jak teorií¹⁴⁹, tak praxí¹⁵⁰.

Najdou se však i autoři, kteří zastávají opačný názor¹⁵¹. Osobně souhlasím s názorem, že třetí domněnka má i dnes svůj význam tam, kde z různých důvodů nebude možné využít testy

148 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 1938, sp. zn. Rv II 476/38.

149 Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783 [Třetí domněnka – určení otcovství soudem]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 531, marg. č. 5.

150 Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

151 Srov. např. § 776. In: DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655–975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>.

DNA (např. smrt domnělého otce nebo jeho nezvěstnost). Domnívám se, že *de lege ferenda* by bylo pro určování otcovství soudem vhodné zvolit kompromisní řešení v podobě zakotvení primárního použití testů (k čemuž ostatně praxe přistupuje již dnes) a subsidiárně, pro případy kdy to nebude možné, ponechat třetí domněnku.

K samotnému určení otcovství soudem (a tedy i k uplatnění třetí domněnky) může v souladu s § 783 odst. 1 o. z. dojít pouze tehdy, pokud nebylo otcovství určeno s použitím žádné jiné domněnky, resp. bylo-li takto určené otcovství úspěšně popřeno. Jde tedy o úpravu ze své podstaty subsidiární.

Aktivně legitimováni k podání návrhu jsou matka, dítě a muž, který tvrdí, že je otcem¹⁵². V současnosti se tudíž jedná o jediný způsob, jímž se putativní otec může domoci určení otcovství proti vůli matky.

Specifický je postup dle § 415 odst. 3 ZŘS, kdy soud může jmenovat dítěti opatrovníka k podání návrhu na určení otcovství, nebylo-li otcovství k němu určeno první ani druhou domněnkou a matka nepodá návrh v přiměřené době sama. Přiměřenou dobou je v praxi rozuměn zpravidla jeden rok.¹⁵³

Důležité je zmínit, že vedle zahájení řízení na návrh k tomu legitimovaných osob ukládá § 679 odst. 1 o. z. soudu zahájit řízení o určení otcovství *ex offio*, a to obligatorně, pokud bylo pravomocně rozhodnuto o tom, že manželství není (jak již bylo naznačeno výše) – jedná se o jedinou výjimku z jinak návrhové povahy řízení.

Samotné zahájení řízení neomezuje zákon žádnou lhůtou (s výjimkou řízení *ex offio*, které soud zahajuje neprodleně po určení, že manželství není), otcovství tak může být soudem určeno kdykoli po narození dítěte, a to i k dítěti již zletilému.

O určení otcovství rozhoduje soud v samostatném řízení, neboť v souladu s § 135 OSŘ nemůže být posouzeno jako předběžná otázka – s ohledem na jeho statusovou povahu, a to v řízení nesporném. Není přitom vázán třetí domněnkou v tom smyslu, že by nemohl určit otcovství muže, kterému nebyla soulož s matkou v kritické době prokázána¹⁵⁴. I s ohledem na zásadu vyšetřovací může být soudem určeno otcovství muže, jemuž sice domněnka nesvědčí, ale jehož otcovství bylo prokázáno jinými důkazy (zejm. již tolikrát zmiňovaným testem DNA).

152 § 783 odst. 1 o. z.

153 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 779 [Druhá domněnka založená souhlasným prohlášením]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 520, marg. č. 9.

154 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 6. 5. 1967, sp. zn. 5 Cz 32/67.

Pro případ, kdy domnělý otec zemřel ještě před zahájením řízení, stanoví § 783 odst. 3 o. z., že se návrh na určení otcovství podává proti opatrovníkovi jmenovanému za tímto účelem soudem. Z povahy věci tedy vyplývá, že tento musí být jmenován ještě před podáním návrhu. Analogické použití tohoto ustanovení je dovozováno i pro případ smrti matky, či dítěte¹⁵⁵. Tento opatrovník je dle § 420 odst. 2 ZŘS účastníkem řízení.

Odlišná situace nastává, pokud dojde k úmrtí až po zahájení řízení, v jeho průběhu. Tuto problematiku ve svých čtyřech odstavcích upravuje § 784 o. z., a to jak z hlediska navrhovatele, tak ostatních účastníků. Zemře-li navrhovatel, přičemž je nerozhodné, zda jím je matka, dítě či putativní otec, může v řízení, v souladu s § 784 odst. 1, pokračovat kdokoli z ostatních aktivně legitimovaných.

Na toto ustanovení navazuje odstavec čtvrtý, který zde zakotvené pravidlo výslovně vztahuje k situaci, kdy zemřelým navrhovatelem byl putativní otec (použit je obrat „*muž, který tvrdil, že je otcem*“). Pokud matka ani dítě nechtějí pokračovat v řízení, soud jej zastaví (což ostatně platí při smrti kteréhokoli z navrhovatelů, nepřeje-li si nikdo z dalších oprávněných pokračovat). Projeví-li některý z nich vůli pokračovat, jmenuje soud namísto zemřelého putativního otce opatrovníka.

Od výše uvedeného je třeba odlišovat situaci řešenou třetím odstavcem předmětného ustanovení, totiž zemře-li putativní otec, který nebyl navrhovatelem. V tomto případě řízení pokračuje bez dalšího, a to proti soudem jmenovanému opatrovníkovi, obdobně jako v případě smrti domnělého otce již před zahájením řízení.

Specifické je ustanovení § 784 odst. 2 o. z. Pokud zemře dítě, ať již bylo navrhovatelem, či nikoli, může návrh podat též potomek tohoto dítěte, prokáže-li právní zájem na určení otcovství, a to do šesti měsíců od smrti. Dochází zde tak k rozšíření aktivní legitimace, kdy návrh na pokračování v řízení, resp. na zahájení řízení nového, pokud bylo původní řízení zastaveno (s ohledem na gramatický výklad), mohou podat i potomci zemřelého dítěte (tedy v souladu § 772 o. z. nikoli pouze jeho děti).

Účastníky řízení o určení otcovství (resp. jeho popření – úprava je shodná) jsou dle § 420 ZŘS matka, dítě a domnělý otec (resp. právní otec, jehož otcovství je popíráno), popř. opatrovník, jak je uvedeno v případech výše. Pokud není dítě plně svéprávné, bude i ono v řízení zastoupeno soudem jmenovaným opatrovníkem, který ovšem není účastníkem.

155 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783 [Třetí domněnka – určení otcovství soudem]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo* (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 533, marg. č. 5.

Místně příslušným soudem je dle § 417 ZŘS zásadně obecný soud dítěte. Nelze-li jej určit, je jím obecný soud matky.

Otcovství je určeno právní mocí rozsudku, který je konstitutivní povahy, a to s účinky *ex nunc*¹⁵⁶. Soudem určené otcovství (ať již přímo na základě třetí domněnky, či provedeního dokazování na ní nezávislého) nelze popřít, neboť je pravomocným rozhodnutím dána překážka *rei iudicata*. V takovém případě připadá do úvahy pouze zrušení pravomocného rozsudku na základě mimořádných opravných prostředků.

Ve vztahu k nim je vhodné zmínit především zvláštní úpravu žaloby na obnovu řízení o určení (resp. popření) otcovství v § 425a ZŘS. Jedná se o reakci zákonodárce na judikaturu ESLP, úzce související s vývojem vědeckého pokroku v oblasti genetiky, jejímž účelem je umožnit za využití testů DNA nápravu soudními rozhodnutími vytvořeného nesouladu mezi právním a biologickým otcovstvím. Žaloba na obnovu řízení tak může být podána i po uplynutí obecné tříleté lhůty za předpokladu, že otcovství bylo soudem určeno před 31. prosincem 1995 a jsou tu nové důkazy, související s novými vědeckými metodami, které nebylo možno použít v původním řízení.

Pro úplnost lze dodat, že v souladu s § 422 ZŘS je s řízením o určení otcovství (s výjimkou řízení dle § 415 a 416 ZŘS) spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a o jeho výživě.

156 Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. I. ÚS 2503/11.

4. Určování otcovství v právu Anglie a Walesu

Tato část se zabývá právní úpravou určování otcovství v právu Anglie a Walesu, které je jedním ze tří hlavních právních systémů Velké Británie, náležící k právní kultuře *common law*, a to za účelem komparace s předmětnou právní úpravou na našem území.

4.1. Obecně k právu Anglie a Walesu

Nejprve však uveďme několik spíše obecných poznámek k charakteru tohoto právního systému, v mnohém odlišného od práva kontinentálního (též označovaného jako *civil law*). Pro další text je nezbytné zabývat se samotným pojmem *common law*, který můžeme v zásadě chápat v trojím významu. V nejširším pojetí se jím označuje celá angloamerická právní kultura, jako protiklad k právní kultuře *civil law*. V užším pojetí se jím rozumí pouze určitá její složka, v podobě tzv. obecného práva, jež je tvořeno soudními precedenty a právními obyčejí. Nejúžeji jej pak lze chápat jen jako jeden ze systémů soudcovského práva, a to vedle *ekvity*.¹⁵⁷

Samotné *common law* ve smyslu celé právní kultury má svůj prapůvod na Britských ostrovech. Zde se historicky vyvinuly tři právní systémy, tvořící dnes právo Spojeného království Velké Británie a Severního Irska – právo Anglie a Walesu (sjednoceno od roku 1536), Skotska a (Severního) Irska.¹⁵⁸

Hlavní rozdíl mezi právními kulturami založenými na *common law* a *civil law* tradičně spočívá v okruhu uznávaných pramenů práva a relevanci, která je jednotlivým pramenům přiznávána. Zatímco kontinentální právní kultura je založena primárně na psaném právu a dominantním pramenem je psaný zákon, angloamerická právní kultura se opírá o právo nepsané (historicky vycházející z obyčejů) a dominantním pramenem tradičně byla precedentní rozhodnutí soudů.¹⁵⁹ Samy psané zákony, ačkoli jsou taktéž pramenem práva, historicky představovaly především limity, v jejichž rámci se dále utvářelo právo soudcovské.

S výše uvedeným se pojí i rozdíl v postavení soudců. Zatímco v právních systémech založených na *civil law* spočívá jejich role zásadně v interpretaci a aplikaci právních předpisů

157 GERLOCH, Aleš. Common law. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

158 GLENDON, M. Ann, LEWIS, Andrew et al. Common law. In: *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-11-23]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/common-law>.

159 Tamtéž.

přijatých zákonodárcem, v *common law* vystupují soudci, nenaleznou-li aplikovatelné pravidlo, sami v postavení normotvůrců.¹⁶⁰

Je nezbytné dodat, že výše uvedené rozdíly se vlivem historického vývoje postupně stíraly, v *common law* nabývalo na významu psané právo, zatímco v *civil law* rostl význam judikatury. V současnosti tak již nelze mluvit o „ostrých hranách“ mezi oběma kulturami, neboť ty se vzájemně velmi přiblížily.¹⁶¹

4.2. Historický vývoj právní úpravy otcovství a jeho určování v Anglii a Walesu

Základem právního otcovství v rámci *common law* je otcovství biologické – zploditel dítěte je jeho právním otcem¹⁶². S ohledem na až do 20. století neodstranitelnou nejistotu ohledně skutečné identity biologického otce¹⁶³, musela i anglická úprava spoléhat především na obecnou lidskou zkušenost a pravděpodobnost.

Stran určování (právního) otcovství tak *common law* historicky vycházelo, podobně jako kontinentální právní úprava, z domněnky otcovství manžela matky – tzv. *marital presumption*, která pocházela přímo z obecného práva. Matkou dítěte se (nejen) pro účely domněnky rozuměla žena, která jej porodila.¹⁶⁴

Otcovství tedy bylo úzce navázáno na manželství a jeho platnost, přičemž rozhodným bylo, zda řádné manželství existovalo ke dni narození dítěte, byť by tomu bylo záhy po svatbě, neboť okamžik (pravděpodobného) početí byl v tomto případě irelevantním. Tato skutečnost byla s ohledem na značný význam manželského původu dětí v anglickém právu výslovně zakotvena v tzv. *Statute of Merton*, přijatém Parlamentem již v roce 1235.¹⁶⁵

Obdobně jako v našem právu, i v *common law* se tradičně uplatňoval institut, který označujeme jako ochranná doba. I po zániku manželství (a s pozdějším vývojem i jeho prohlášení za neplatné) bylo dítě považováno za manželské a bylo založeno otcovství manžela matky, narodilo-li se v „rozumné době“ (*reasonable period*) po zániku manželství,

160 Srov. BROULÍK, Jan. Ekonomický přístup k právu v USA a Evropě: Příčiny odlišného rozšíření. In: *Jurisprudence*, 2015, č. 3. ISSN 1802-3843. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/53578/1/2>.

161 Tamtéž.

162 ROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018, s. 108.

163 Srov. univerzálně platné: „*Mater semper certa est, pater incertus*“.

164 CARBONE, June, CAHN, Naomi. The Past, Present and Future of the Marital Presumption. In: *The International Survey of Family Law*, s. 387–398. In: ATKIN, Bill, BANDA, Fareda (ed.). Bristol: Jordan Publishing Limited, 2013. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://scholarship.law.gwu.edu/faculty_publications/1017/.

165 Viz GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. [online]. [cit. 2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>.

resp. prohlášení jeho neplatnosti, tedy takové, která s ohledem na biologické zákonitosti implikovala, že dítě bylo počato za existence manželství¹⁶⁶.

S tím ovšem vyvstal stejný problém, s jakým se potýkalo i právo kontinentální – kolize domněnek otcovství v případě, kdy se žena v ochranné době před narozením dítěte znovu provdala. Na rozdíl od kontinentálních právních řádů, zásadně řešících tuto problematiku ve prospěch pozdějšího manžela, popř. se snažících kolizi zcela předejít zákazem nového sňatku v ochranné době, byl v anglickém právu zvolen přístup odlišný. Za otce je v těchto případech na základě předmětné domněnky zásadně považován manžel dřívější, ledaže by existoval dostatečný důkaz jeho otcovství vylučující, v důsledku čehož by byl za otce považován manžel pozdější.¹⁶⁷

Domněnka otcovství manžela matky byla anglickými soudy vždy považována za vyvratitelnou. Její faktická vyvratitelnost byla ale značně omezena. Muselo být totiž prokázáno, že manžel se s manželkou v době rozhodné pro početí nestýkal (*non-access*), přičemž tradičně byl požadován důkaz, že se nacházel *beyond the four seas* (tedy „za čtyřmi moři“, tzn. v zahraničí, mimo Anglii¹⁶⁸) nebo že byl impotentní. Naproti tomu nevěra manželky sama o sobě nepostačovala a svědectví o ní nebyla soudy přijímána jako důkaz k popření otcovství.¹⁶⁹

K úspěchu pak bylo nutné, aby předložené důkazy vylučovaly otcovství nade vši rozumnou pochybnost (*beyond all reasonable doubt*), obdobně jako v trestním řízení, a tudíž přísněji než ve standardním civilním procesu – vše s ohledem na význam, který mělo otcovství manžela, a tedy legitimní původ potomka, pro dítě a jeho další život¹⁷⁰.

Do problematiky domněnky otcovství manžela a jejího popírání dále významně zasáhlo precedentní rozhodnutí z roku 1777 ve věci *Goodright v. Moss*, kterým bylo zformulováno pravidlo, podle svého autora označované jako *Lord Mansfield's Rule*, že manžel a manželka

166 Viz GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>.

167 Tamtéž.

168 BEYOND SEA Definition & Legal Meaning In: The Law Dictionary. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://thelawdictionary.org/beyond-sea/>.

169 Viz CARBONE, June, CAHN, Naomi. The Past, Present and Future of the Marital Presumption. In: *The International Survey of Family Law*, s. 387–398. In: ATKIN, Bill, BANDA, Fareda (ed.). Bristol: Jordan Publishing Limited, 2013. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://scholarship.law.gwu.edu/faculty_publications/1017/.

170 GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>.

nesmí sami svědčit o skutečnosti, že se nestýkali.¹⁷¹ Tím byla již natolik omezená možnost domněnku vyvrátit ještě ztížena.

Poměrně podstatným rozdílem mezi anglickou úpravou a úpravou kontinentální, historicky se vyvíjející i na našem území, je také skutečnost, že *common law* tradičně neznalo žádnou speciální popěrnou žalobu. Otcovství, a tedy i legitimní (manželský) původ, mohly být popírány v každém řízení, kde to bylo možné považovat za relevantní pro jeho předmět. Činit tak mohl nejen právní otec či matka, ale každý, neboť nebyl vymezen uzavřený okruh aktivně legitimovaných. Popření otcovství nebylo omezeno ani žádnou lhůtou či dobou, mohlo k němu tedy dojít i po dosažení dospělosti, či dokonce po smrti dítěte.¹⁷²

4.2.1. Otcovství k dětem narozeným mimo manželství

Je třeba zdůraznit, že anglické právo tradičně přikládalo veliký význam manželskému původu. Otázka, zda se dítě narodilo v manželství, či nikoli, byla otázkou statusovou a pro život dítěte měla značný význam. I proto byla domněnka otcovství manžela označována též jako *presumption of legitimacy*¹⁷³, neboť nezakládala jen domněnku otcovství, ale *eo ipso* též manželského původu.

Děti narozené mimo manželství byly *common law* považovány za *filiu nullius* (tedy „syny nikoho“), neboť jim nebyl přiznán žádný právní vztah nejen k otci, ale dokonce ani k matce (a tudíž ani k jejich rodinám)¹⁷⁴. Stejný osud pak čekal i děti, které se sice narodily za manželství, ale otcovství manžela bylo úspěšně popřeno¹⁷⁵.

Nemanželské děti tak neměly vůči žádnému z rodičů alimentární nároky a nebylo jim přiznáno dědické právo, až postupem času jim bylo za určitých okolností umožněno dědit, a to zejména po matce¹⁷⁶.

171 Viz GLENNON, Theresa. Somebody's Child: Evaluating the Erosion of the Marital Presumption of Paternity. In: *W. Va. L. Rev.*, vol. 102, 2000. [online]. [cit. 2023-11-24].

Dostupné z: <https://researchrepository.wvu.edu/wvlr/vol102/iss3/5>.

172 Srov. GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>.

173 Srov. KAEBNICK, G. (2004). The Natural Father: Genetic Paternity Testing, Marriage, and Fatherhood. In: *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 13(1), 49–60. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0963180104131101>.

174 Viz MÁSILKO, Vilém a VANĚČEK, Stanislav. Určování otcovství v evropských právních řádech: (komparatistická studie). Praha: SEVT, 1969, s. 19.

175 Viz GLENNON, Theresa. Somebody's Child: Evaluating the Erosion of the Marital Presumption of Paternity. In: *W. Va. L. Rev.*, vol. 102, 2000. [online]. [cit. 2023-11-24].

Dostupné z: <https://researchrepository.wvu.edu/wvlr/vol102/iss3/5>.

176 Viz MÁSILKO, Vilém a VANĚČEK, Stanislav. Určování otcovství v evropských právních řádech: (komparatistická studie). Praha: SEVT, 1969, s. 73.

Jejich neutěšené postavení se měnilo jen velmi pomalu. K určitému zlomu, kdy anglické právo vzalo na zřetel otcovství k nemanželským dětem, ačkoli o založení právního otcovství v plném slova smyslu nemohla být řeč, došlo až zákonem královny Alžběty I. z roku 1576, kterým byla uložena alimentární povinnost muži, jehož otcovství k nemanželskému dítěti bylo možno prokázat. Tento nárok však nemohlo uplatňovat dítě samotné, ale jeho matka. Ve vztahu k dědickým nárokům došlo k výraznějšímu zlepšení jejich postavení až s přijetím zákona *Legitimacy Act* z roku 1926.¹⁷⁷

Specifikem anglického práva, značně jej odlišujícím od právní úpravy převažující na kontinentu, byla nemožnost dodatečné legitimizace nemanželských dětí prostřednictvím následné svatby jejich rodičů, tedy tzv. *legitimatio per subsequens matrimonium*. Ta byla Parlamentem odmítnuta v již zmiňovaném *Statute of Merton*¹⁷⁸ – k legitimaci tak mohlo dojít pouze výjimečně, a to výlučně rozhodnutím Parlamentu¹⁷⁹.

Změna v podobě zavedení tohoto institutu nastala až s přijetím výše zmíněného *Legitimacy Act 1926*, přičemž se dle čl. 1 odst. 2 vztahoval pouze na děti, jejichž rodiče nežili v době jejich narození v manželství s jinou osobou. Až s novelizací zákonem *Legitimacy Act 1959* došlo na základě jeho čl. 1 odst. 1 k rozšíření i na děti zrozené z mimomanželského poměru.

Tímto zákonem byla též oslabena vazba manželského původu na řádné manželství, neboť i v případě nulitního (*void*) manželství bylo dítě v souladu čl. 2 odst. 1 považováno za manželské za podmínky, že alespoň jeden z rodičů byl v době početí dítěte (resp. v době sňatku, pokud k početí došlo dříve) rozumně v dobré víře, že je manželství platné. Pokud bylo manželství pouze neplatné (*voidable*), bylo dítě považováno na základě čl. 9 *Matrimonial Causes Act 1950* za manželské, narodilo-li se před vynesáním rozsudku o neplatnosti.

Na závěr je vhodné poznamenat, že ke konečnému narovnání právního postavení nemanželských dětí s dětmi manželskými došlo až s přijetím *Family Law Reform Act 1987*. Výjimkou z obecné rovnosti dětí bez ohledu na jejich původ dnes zůstává již pouze specifická problematika nástupnictví na trůn a dědičných šlechtických titulů.¹⁸⁰

177 Viz MÁSILKO, Vilém a VANĚČEK, Stanislav. Určování otcovství v evropských právních řádech: (komparatistická studie). Praha: SEVT, 1969, s. 19 a 70.

178 Viz GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>.

179 Viz MÁSILKO, Vilém a VANĚČEK, Stanislav. Určování otcovství v evropských právních řádech: (komparatistická studie). Praha: SEVT, 1969, s. 19.

180 Viz PROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018, s. 114.

4.3. Současná úprava otcovství a jeho určování v právu Anglie a Walesu

Stejně jako je tomu v našem právním prostředí, i v anglickém právu je v současnosti brán zřetel na rozdíl mezi otcovstvím (resp. rodičovstvím) ve smyslu biologickém, právním a sociálním, s ohledem na různý význam, které jednotlivé roviny pro dítě mají, jak bylo poměrně pregnantně vyjádřeno v rozhodnutí ve věci *Re G (Children) (Residence: Same-sex Partner)*¹⁸¹.

Proto někteří autoři¹⁸² zdůrazňují nutnost rozlišovat v právu mezi pojmy *parentage* (označující biologické rodičovství), *parenthood* (označující právní rodičovství) a *parental responsibility* (institut odpovídající rodičovské odpovědnosti). To je poměrně důležité i s ohledem na skutečnost, že nositeli *parental responsibility* mohou být, na rozdíl od rodičovské odpovědnosti, jak ji chápe český právní řád, i jiné osoby než (právní) rodiče, a to dokonce i více osob než dvě¹⁸³.

Také v anglickém právu určení otcovství úzce souvisí s určením mateřství. Matkou dítěte bude i zde žena, která jej porodila, jak potvrzuje často citované rozhodnutí ve věci *Amphill Peerage Case*¹⁸⁴, odrážející tradiční pojetí mateřství v rámci *common law*. Totéž platí i v případě umělého oplodnění, jak je výslovně stanoveno v čl. 33 odst. 1 *Human Fertilisation and Embryology Act* z roku 2008 ve znění pozdějších novelizací (dále jen „HFEA 2008“), bez ohledu na genetické příbuzenství, respektive jeho absenci. Stejně tak v případech surogátního mateřství bude (právní) matkou dítěte surogátní („rodná“) matka, a to až do případného vydání soudního *parental order* dle čl. 54 HFEA 2008, kterým status matky pozbývá.

Pokud jde o otcovství a jeho určování, je třeba s ohledem na problematiku stejnopohlavních párů nejprve předestřít, že (právním) otcem může být pouze muž¹⁸⁵. Z hlediska *common law* je právní otcovství závislé na otcovství biologickém. V důsledku této vazby (byť v současnosti částečně prolomené zákonnou úpravou asistované reprodukce a náhradního mateřství) lze v anglickém právu pozorovat silnější důraz na jejich shodu než v českém právu. To se projevuje v podstatě neomezenou možností právní otcovství popírat, jakož i celkovou úpravou jeho určování, jež zásadně sleduje zjištění biologické reality a zajištění jejího souladu s právním stavem.

181 Rozhodnutí ve věci *Re G (Children) (Residence: Same-sex Partner)* [2006] 1 FCR 436.

182 Např. BAINHAM, Andrew. *Parentage, Parenthood and Parental Responsibility: Subtle, Elusive Yet Important Distinctions*. In: GILMORE, Stephen (ed.). *Parental Rights and Responsibilities*. Abingdon: Routledge, 2017. [online]. [cit.2023-11-29]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/329697835_Parentage_Parenthood_and_Parental_Responsibility_Subtle_Elusive_Yet_Important_Distinctions/stats

183 Viz *Parental rights and responsibilities*. In Gov.uk [online]. [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/parental-rights-responsibilities/apply-for-parental-responsibility>.

184 Rozhodnutí ve věci *Amphill Peerage Case* [1977] AC 547.

185 Srov. HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, s. 371.

Aby tak muž mohl být považován z hlediska práva za otce určitého dítěte, musí být prokázáno, že je jeho biologickým otcem, ledaže mu svědčí některá (dosud nevyvrácená) právní domněnka, nebo je považován za otce na základě příslušných ustanovení HFEA 2008 (při početí dítěte některou z metod asistované reprodukce) anebo byl v jeho prospěch vydán *parental order* (v případech surrogátního mateřství).

4.3.1. Určení otcovství na základě zjištění biologického původu dítěte

K prokázání biologického otcovství je v současnosti užíváno testů DNA, které již v podstatě nahradily dřívější krevní testy. Soud může nařídít jejich provedení v jakémkoli civilním řízení, v němž je otázka otcovství relevantní, a to na základě čl. 20 *Family Law Reform Act 1969* (dále jen „FLRA 1969“) ve znění pozdějších předpisů, nepodstoupí-li je strany dobrovolně. Soudy v takovém případě nařizují jejich provedení zásadně vždy, ledaže by takový postup byl v rozporu se zájmem dítěte samotného¹⁸⁶. Muž, jehož otcovství je testem určeno, je právním otcem dítěte, čímž je zároveň vyvrácena jakákoli domněnka otcovství jiného muže, odporující takto zjištěnému stavu.¹⁸⁷ To je podstatný rozdíl oproti naší právní úpravě, zásadně neumožňující určit otcovství k dítěti, které není „právně volné“, tedy před vyvrácením příslušné zákonné domněnky.

Problém ovšem nastává, když muž, jehož otcovství má být určeno, odmítne strpět odběr vzorků pro provedení testu, neboť v souladu s čl. 21 FLRA 1969 nelze osobě starší 16 let vzorky odebrat bez jejího souhlasu (i to je rozdíl oproti české úpravě, kde toto může být vynucováno¹⁸⁸). Odmítnutí testů však není doporučováno, neboť v důsledku tohoto odmítnutí může soud i bez dalšího dovodit, že daný muž je otcem, přičemž takový závěr je v podstatě nevyvratitelný a přebíjí jakoukoli jinou domněnku otcovství¹⁸⁹.

Na tomto místě je nutné alespoň stručně vymezit rozdíl mezi řízeními, v nichž může soud za účelem určení (ale i popření) otcovství testy nařídít. Anglické právo zná řízení o *declaration of parentage* (tedy „prohlášení“ či snad přesněji „určení“ rodičovství), které představuje jakési univerzální řízení pro určení i popření rodičovství, upravené v čl. 55A *Family Law Act 1986* ve znění pozdějších předpisů. Návrh na určení, že konkrétní osoba je nebo není rodičem konkrétního dítěte, mohou podat nejen dítě a jeho (právní) rodiče, ale každý, kdo prokáže na

186 Srov. HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, s. 375.

187 Tamtéž.

188 Srov. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 987/07, ze dne 28.02.2008.

189 Viz PROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018, s. 112.

určení dostatečný osobní zájem (*sufficient personal interest*). Okruh aktivně legitimovaných je tedy širší, než je tomu u obdobných řízeních podle českého práva.

Vedle toho se však soud, jak již bylo řečeno výše, může zaobírat otázkou určení či popření otcovství (resp. rodičovství) jako předběžnou otázkou v kterémkoli řízení, kde to má význam pro rozhodnutí ve věci samé, což je u nás s ohledem na statusovou povahu otcovství vyloučeno. Klíčový rozdíl spočívá v tom, že zatímco *declaration of parentage* je všeobecně závazné a slouží jako podklad pro změnu zápisu v rodném listu (*birth certificate*), rozhodnutí o rodičovství jako předběžné otázky je závazné *inter partes* – zakládá nicméně vyvratitelnou domněnku rodičovství¹⁹⁰. Pro úplnost je nutno dodat, že v souladu s čl. 28 odst. 6 *Human Fertilisation and Embryology Act 1990* (dále jen „HFEA 1990“) nelze takto určit otcovství k dárci spermatu.

4.3.2. Určení otcovství na základě vyvratitelných právních domněnek

Ačkoli jsou dnes domněnky otcovství anglickými soudy považovány, s ohledem na možnost snadného ověření biologického otcovství testy DNA, za do značné míry překonané¹⁹¹, přesto si své místo v právním řádu stále drží. Pojetí domněnek otcovství v anglickém a českém právu se však poměrně liší. Zatímco v českém právu se v důsledku prekluzivní povahy popěrné lhůty stává domněnkami určené otcovství plynutím času v podstatě nepopíratelným (s výjimkou postupu dle § 792 a § 793 o. z.), v anglickém právu, s ohledem na absenci popěrných lhůt a zjednodušení dokazování, jakož i poněkud odlišnou koncepci právního otcovství a jeho určování obecně, neposkytují domněnky srovnatelně stabilní základ právního otcovství a jsou soudy považovány za relativně slabé¹⁹².

Nejvýznamnější z domněnek je nepochybně již zmíněná *marital presumption*. Její dnešní podoba se v podstatě nijak nezměnila a uplatňuje se stejně jako v minulosti (vč. ochranné doby), jak bylo popsáno výše. Za zmínku stojí, že se tato domněnka nyní, v souladu s čl. A1 odst. 2 *Legitimacy Act 1976*, uplatňuje nejen na manžele, ale i na osoby žijící v heterosexuálním *civil partnership* (tedy období českého registrovaného partnerství).

Další domněnkou otcovství uplatňovanou v anglickém právu je, vedle již výše popsané domněnky vyplývající ze soudního rozhodnutí (v němž bylo o otcovství rozhodnuto jako

190 PROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018, s. 111.

191 Srov. Rozhodnutí ve věci *Re H and A (Children)* [2002] 2 FCR 469.

192 Rozhodnutí ve věci *S v S, W v Official Solicitor (or W)* [1972] AC 24.

o předběžné otázce), domněnka otcovství muže, jehož jméno je uvedeno na rodném listu dítěte, jak bylo podáno v rozhodnutí ve věci *Brierley v Brierley*¹⁹³.

Jelikož současná právní úprava v podstatě neumožňuje zápis muže, který není manželem matky nebo s ní neuzavřel *civil partnership*, jako otce do rodného listu bez jeho vědomí a souhlasu (jakož i bez vědomí a souhlasu matky)¹⁹⁴, představuje tato domněnka jakousi obdobu souhlasného prohlášení v českém právu.

Vedle těchto „základních“ domněnek se v judikatuře anglických soudů objevují ještě některé další, jejichž povaha však zůstává sporná. Jako příklad lze uvést situaci, kdy muž uzavře tzv. *parental responsibility agreement* (jde ve své podstatě o dohodu o výkonu rodičovské odpovědnosti) s matkou dítěte. V některých případech bylo dovozeno, že i tato skutečnost může založit domněnku otcovství daného muže, tento závěr však není přijímán bez výhrad.¹⁹⁵

Všechny domněnky otcovství jsou považovány za vyvratitelné, přičemž podstatnou změnu v tomto ohledu přinesl zákon *Family Law Reform Act 1969*. Od jeho přijetí již k vyvrácení domněnky není třeba, aby předložené důkazy vylučovaly otcovství nade vší rozumnou pochybnost. Na základě čl. 26 nyní postačí, pokud z předložených důkazů vyplývá, že je pravděpodobnější, že muž, na něhož domněnka ukazuje, otcem není, než že jím je. V současnosti bude k jejich vyvrácení z praktických důvodů nejčastěji užito testu DNA, byť jsou připouštěny i jiné důkazy, které vyvrací jejich logický základ – např. impotence manžela matky¹⁹⁶.

4.3.3. Určení otcovství k dítěti počatému některou z metod asistované reprodukce

Asistovaná reprodukce je v anglickém právu upravena především v zákonech *Human Fertilisation and Embryology Act 1990* a *2008*. Tyto zákony stanovují speciální zákonná pravidla upravující otcovství k dětem takto počatým.

Je důležité zdůraznit, že i v případech asistované reprodukce se primárně uplatní obecná pravidla určování otcovství vycházející z *common law*. Otcem tak bude muž, jehož biologické otcovství bude prokázáno, nebo muž, jemuž svědčí některá domněnka otcovství. Pouze v případech výslovně stanovených zákonem jsou tato pravidla prolomena ve prospěch muže, jehož otcovství stanoví zákon¹⁹⁷.

193 Rozhodnutí ve věci *Brierley v Brierley* [1918] P 257.

194 Viz PROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018, s. 108.

195 Srov. HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, s. 372.

196 Viz tamtéž, s. 375.

197 Tamtéž.

V prvním případě jde o situaci, kdy k umělému oplodnění vdané ženy (resp. ženy žijící v heterosexuálním *civil partnership*) bylo užito spermatu jiného muže než manžela (partnera). Ačkoli dle *common law* by otcem byl dárce spermatu, na základě ustanovení čl. 35 HFEA 2008 bude otcem manžel (resp. partner) matky, který není biologickým otcem, ledaže vyjde najevo, že s provedením umělého oplodnění nesouhlasil. Pokud by souhlasil s umělým oplodněním s použitím jeho spermatu, ale bylo užito spermatu jiného muže, bude se jednat o jiné umělé oplodnění, než k němuž směřoval jeho souhlas, a právním otcem tak bude otec biologický (ledaže by mu svědčila zákonná výjimka – viz níže) v souladu s obecnými pravidly. Zákonná fikce otcovství dle čl. 35 HFEA 2008 se v takovém případě neuplatní.

Ve druhém případě se jedná o situaci, kdy dochází k umělému oplodnění svobodné ženy. Na základě ustanovení čl. 36 HFEA 2008 bude otcem muž, u něhož byly k okamžiku provedení umělého oplodnění dány zákonem stanovené *agreed fatherhood conditions* dle čl. 37 odst. 1 HFEA 2008 (jde v podstatě o období informovaného souhlasu s umělým oplodněním, se kterým pracuje české právo pro účely § 778 o. z.). To ovšem pouze za předpokladu, že byly splněny ostatní podmínky čl. 36 HFEA 2008, tedy především provedení umělého oplodnění licencovaným zařízením (to je poměrně podstatný rozdíl oproti prvnímu případu, kde se dovozuje užití fikce i v případě umělého oplodnění provedeného mimo licencované zařízení, tedy „podomácku“, pokud jsou ostatní podmínky splněny¹⁹⁸), a to za života daného muže a s použitím spermií muže jiného. Jinak by byl daný muž otcem už na základě biologického faktu, nikoli zákonné fikce otcovství (totéž ostatně platí i pro manžela, resp. partnera v prvním případě).

Pokud v některém z výše uvedených případů muž, který by byl na základě zákonné fikce považován za otce, zemře dříve, než dojde k oplodnění ženy, nebude za otce považován, ledaže by s takovým postupem pro případ své smrti výslovně souhlasil v souladu s čl. 40 HFEA 2008.

Vedle výše uvedeného zákon zakotvuje ještě další dvě výjimky z obecných pravidel, které výslovně vylučují právní otcovství biologického otce, aniž by zároveň určovaly otcovství muže jiného.

Na základě ustanovení čl. 41 odst. 1 HFEA 2008 (které je obdobou již zmíněného čl. 28 odst. 6 HFEA 1990) nebude za otce považován dárce spermatu, který dal zákonem požadovaný souhlas k jeho užití při asistované reprodukci, a to za podmínky, že ho bude užito k účelu, pro nějž byl souhlas dán. Pokud by ho však bylo užito jiným způsobem, než k němuž

198 Srov. HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, s. 377–378.

souhlas směřoval, zákonná fikce se neuplatní a dárce bude právním otcem dítěte v důsledku svého biologického otcovství. Tak bylo judikováno i v případě¹⁹⁹, kdy manžel daroval sperma, aby ho bylo užito k oplodnění jeho manželky, ale namísto toho jím byla oplodněna jiná žena.

Druhá výjimka se dotýká situace, kdy muž zemře dříve, než došlo k použití jeho spermatu k oplodnění ženy. V takovém případě nebude tento muž na základě čl. 41 odst. 2 HFEA 2008 považován za otce takto počatého dítěte. Toto pravidlo se ovšem neuplatní, pokud daný muž v souladu s čl. 39 HFEA 2008 výslovně souhlasil s použitím jeho spermatu i pro případ smrti.

4.3.4. Určení otcovství v případech surogátního mateřství

Surogátní mateřství, jehož podstata byla stručně vymezena v části první, je v anglickém právu institutem výslovně upraveným a s výjimkou jeho komerční varianty legálním. Jeho právním základem je poměrně stručný *Surrogacy Arrangements Act 1985*, definující základní pojmy, včetně samotné dohody mezi surogátní matkou a objednavateli (či objednavatelem), na něž navazují příslušná ustanovení dalších zákonů.

Pokud jde o problematiku otcovství (resp. šířeji rodičovství) k dítěti narozenému surogátní matce, uplatní se i zde primárně obecná pravidla vyplývající z *common law*. Právní matkou tak bude surogátní matka a otcem její manžel, resp. muž, který je biologickým otcem dítěte (s výjimkou dárce spermatu v režimu čl. 41 odst. 1 HFEA 2008), pokud je matka svobodná nebo pokud je vyvrácena domněnka otcovství manžela matky. Totéž platí i ve vztahu k partnerovi matky v rámci *civil partnership*.

S ohledem na smysl a účel náhradního mateřství umožňuje zákon, konkrétně čl. 54 a násl. HFEA 2008, změnu právního rodičovství prostřednictvím tzv. *parental order*. Soud jej může vydat na návrh zamýšlených rodičů (v kontextu surogátního mateřství objednavatelů), pokud jde o manžele, partnery v rámci *civil partnership* nebo partnery v právem neregulované formě soužití za předpokladu, že jsou splněny zákonem stanovené podmínky.

Především je třeba zdůraznit, že k vydání *parental order* je zásadně vyžadován souhlas matky a jejího manžela (resp. biologického otce dítěte – není-li jedním z navrhovatelů), dítě již musí být v péči navrhovatelů (přičemž matku nelze nutit k vydání dítěte, byť by k tomu byla zavázána dohodou, neboť tato není právně vynutitelná) a k jeho zplození muselo být užito gamet

199 Viz rozhodnutí ve věci Leeds Teaching Hospital NHS Trust v A [2003] 1 FCR 599.

alespoň jednoho ze žadatelů. Soud musí vzít v potaz též zájem samotného dítěte, a to nejen z hlediska jeho dětství, ale celého jeho dalšího života²⁰⁰.

Jsou-li zákonné podmínky splněny a je-li to v souladu se zájmem dítěte, soud vydá *parental order* ve prospěch navrhovatelů, čímž se z nich stávají právní rodiče dítěte, a to i v případě, že některý z navrhovatelů zemře v době mezi narozením dítěte a jeho vydáním. Dítě zároveň pozbývá jakékoli právní vazby k surogátní matce a jejímu manželovi, resp. biologickému otci – s výjimkou překážky manželství²⁰¹. Nadto je vhodné dodat, že obdobně se dle čl. 54A HFEA 2008 postupuje i v případě jediného navrhovatele.

200 Srov. rozhodnutí ve věci *Re X and Y (Parental Order: Retrospective Authorisation of Payments)* [2011] EWHC 3147.

201 Viz HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, s. 380.

Závěr

V této práci jsem se zabýval především problematikou hmotněprávní úpravy určování otcovství, a to v kontextu jejího historického vývoje, jakož i komparací s předmětnou úpravou v právním řádu Anglie a Walesu. Cílem byl rozbor recentní úpravy ve světle relevantní judikatury a závěrů nauky, analýza jejího historického vývoje a kořenů a představení některých rozdílů a podobností české a anglické úpravy.

Současnou úpravu určování a popírání otcovství obsaženou v občanském zákoníku lze z hlediska jejího vývoje považovat za konzervativní v nejlepší slova smyslu. Byl zachován tradiční systém domněnek, z nichž zejména první a druhá umožňují postavit právní poměry dítěte najisto bez průtahů a nákladů, které by byly nepochybně spojeny s jejich nahrazením např. plošnými testy DNA (jež jsou rozsáhle užívány právě ve Velké Británii). Zároveň však nelze mít za to, že by úprava ustrnula v minulosti, neboť zákonodárcem byly (spíše evolučně než revolučně) reflektovány společenské změny a (nejen právní) vývoj, jehož bylo dosaženo. Jako příklad lze uvést zakotvení možnosti konverze první domněnky v domněnku druhou či odstranění nedůvodně nerovného postavení matky ve vztahu k souhlasnému prohlášení.

Z hlediska komparace naší a anglické právní úpravy je především třeba zdůraznit skutečnost, že v *common law* je právní otcovství zásadně spojeno s otcovstvím biologickým a souladu právního a biologického otcovství je tudíž anglickým právem přikládán mnohem větší význam, než je tomu v českém právu. I z toho důvodu se tamější zákonodárci (jakož i soudní praxe) vydal opačným směrem a význam domněnek otcovství značně omezil ve prospěch dokazování prostřednictvím již zmíněných testů DNA. Biologická realita má tudíž zásadně, byť nikoli absolutně přednost před realitou právní. S tím souvisí též mnohem volnější úprava popěrného práva, spočívající v širším okruhu aktivně legitimovaných osob a absenci popěrných lhůt.

Naproti tomu české právo, ačkoli také chápe biologickou realitu jako primární a ze své podstaty výchozí pro konstrukci reality právní, historicky nelpí na jejich souladu se stejnou intenzitou. Skrze vyvratitelné domněnky i přes dosažený vědecký pokrok zakládá právní otcovství muže, jehož biologické otcovství je nejpravděpodobnější, nikoli však jisté. Stabilita statusových poměrů dětí a rodičů, obzvláště odpovídají-li sociálním vazbám, může dostat přednost před zajištěním souladu biologické a právní reality „za každou cenu“. V důsledku toho

je popěrné právo tradičně limitováno relativně úzkým vymezením aktivní legitimace a prekluzivní povahou popěrných lhůt. Osobně tak považuji českou úpravu za lépe vyvažující zájem na souladu biologického a právního stavu se zájmem na stabilitě statusových poměrů a právní jistotě, než činí úprava anglická.

Nelze ovšem nezmínit některé, již nastíněné, problematické aspekty současné české úpravy. Za ty považuji především otázky spojené s právy putativních otců a postavením samotného dítěte při určování a popírání otcovství.

Domnívám se, že by *de lege ferenda* bylo vhodné přiznat aktivní legitimaci k podání návrhu na popření otcovství též putativním otcům, a to zejména ve vazbě na druhou domněnku. S ohledem na její poměrně snadnou zneužitelnost (někdy bohužel i přímo k vyloučení možnosti biologického otce domoci se určení otcovství postupem dle § 783 o. z.) považuji za významný nedostatek současné úpravy, že putativní otec nemůže dosáhnout jejího vyvrácení jinak než pouze nepřímo skrze podnět soudu k zahájení řízení na základě § 793 o. z. Tento stav se mi zdá nejen v rozporu s právy putativního otce (zejm. čl. 8 EÚLP), ale též samotného dítěte (již mnohokrát zmiňovaný čl. 7 ÚPD). Řešení bych spatřoval v zakotvení jeho aktivní legitimace, omezené vhodně nastavenou popěrnou lhůtou. To by ve spojení s faktem, že soud v řízení o popření otcovství zohledňuje prioritně zájem dítěte (čl. 3 ÚPD), dle mého umožnilo nejen dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi zájmy putativních otců, matrikových rodičů a dětí, ale zároveň umožnilo dosažení výsledku, který bude s ohledem na okolnosti konkrétního případu možno považovat za nejlepší možný.

Ve vztahu k první domněnce uznávám, že lze otázku zakotvení popěrného práva putativního otce vnímat jako problematictější, a to s ohledem na předpoklad soužití manželů, a tudíž i utváření sociálních vazeb mezi matrikovým otcem a dítětem. Jde-li o případy rozvrácených manželství, lze předpokládat, že matka či její manžel zpravidla sami užijí svého popěrného práva. Bude tedy nutné o to pečlivěji vyvažovat zájmy všech zúčastněných, zde i s ohledem na právní úpravu manželství, hodnoty z nichž vychází a zásadu zvláštní zákonné ochrany dle § 3 odst. 2 písm. a) o. z.

Z tohoto úhlu pohledu považuji za adekvátní řešení *de lege ferenda* zakotvení popěrného práva dítěte. Tím bude zajištěna možnost dosažení souladu matrikového a biologického stavu jakožto stavu, který lze považovat za obecně žádoucí, aniž by přitom vznikalo nebezpečí nežádoucích zásahů do stabilizovaných rodinných poměrů ze strany třetích osob (i s ohledem na to, že motivace putativních otců k podání žaloby může být různá). Současně by došlo

k vykompenzování skutečnosti, že dítě má jen omezenou možnost ovlivnit určení otcovství, což působí poněkud nepatřičně zejména v případech založení otcovství souhlasným prohlášením k již zletilému dítěti. Ani toto právo by však nemělo být neomezené, neboť bude třeba zohlednit rovněž práva a oprávněné zájmy právních otců (obzvláště v případech, kdy plnili nejen vyživovací povinnost, ale též roli sociálního otce v životě dítěte), jakož i matek.

Za zcela specifickou v tomto kontextu považuji problematiku § 776 odst. 2 o. z., kterou se podrobněji zabývám v části třetí. I s ohledem na § 788 o. z. nepovažuji současnou úpravu za dostatečně reflektující zvláštní postavení dřívějšího manžela mezi putativními otci. Zde se mi proto jeví *de lege ferenda* zakotvení popěrného práva dřívějšího manžela jako nejvhodnější řešení problémů plynoucích z kolize ochranné doby a manželství, kdy se uzavřením nového manželství stává potencionální určení otcovství dřívějšího manžela závislým na vůli matrikových rodičů (v důsledku konstrukce popěrného práva), ač by jinak bylo určeno *ex lege*.

Seznam zkratk

ABGB	Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, publikována jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí číslo 209/1992 Sb.
FLRA 1969	Family Law Reform Act 1969
HFEA 1990	Human Fertilisation and Embryology Act 1990
HFEA 2008	Human Fertilisation and Embryology Act 2008
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
o. z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ÚPD	Úmluva o právech dítěte, publikována jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí číslo 104/1991 Sb., ve znění oprav sdělením č. 41/2000 Sb. m. s.
ZoPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZSZS	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002, 215 s. ISBN 80-7021-605-0.
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
- HERRING, Jonathan. *Family law*. Tenth edition. Harlow, England: Pearson, 2021, 952 s. ISBN 978-1-292-34325-9.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 384 s. ISBN 80-210-2706-1.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině; Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 3. dotisk prvního vydání. Praha: Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979, 382 s.
- KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. In: *Právní rozhledy*, 2021, č. 23-24, s. 814-822. ISSN 1210-6410.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; HRUŠÁKOVÁ, Milana a WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II., Rodinné právo (§ 655-975)*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, 1205 s. ISBN 978-80-7400-795-8.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. In: *Právní rozhledy*, 2013, č. 23-24, s. 801-813. ISSN 1210-6410.
- KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
- LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář. I., Obecná část (§ 1-302)*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, 1054 s. ISBN 978-80-7400-852-8.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.
- MÁSILKO, Vilém a VANĚČEK, Stanislav. *Určování otcovství v evropských právních rádech: (komparatistická studie)*. Praha: SEVT, 1969, 241 s.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IV (§ 655-975)*. Praha: Leges, 2016, 2064 s. ISBN 978-80-7502-004-8.

NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník: rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2014, 194 s. ISBN 978-80-247-5167-2.

PROBERT, Rebecca a HARDING, Maebh. *Family and Succession Law in England and Wales*. Sixth edition. Alphen aan den Rijn, Netherlands: Kluwer Law International, 2018. 264 s. ISBN 978-9403505138.

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Inštitúty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck, 1999, 227 s. ISBN 80-7179-182-2.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 350 s. ISBN 978-80-7380-334-6.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 338 s. ISBN 80-7179-182-2.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 243 s. ISBN 978-80-7478-512-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

BAINHAM, Andrew. Parentage, Parenthood and Parental Responsibility: Subtle, Elusive Yet Important Distinctions. In: GILMORE, Stephen (ed.). *Parental Rights and Responsibilities*. Abingdon: Routledge, 2017, 570 s. ISBN 9781472463371. [online]. [cit.2023-11-29]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/329697835_Parentage_Parenthood_and_Parental_Responsibility_Subtle_Elusive_Yet_Important_Distinctions/stats

BEYOND SEA Definition & Legal Meaning In: The Law Dictionary. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://thelawdictionary.org/beyond-sea/>

BROULÍK, Jan. Ekonomický přístup k právu v USA a Evropě: Příčiny odlišného rozšíření. In: *Jurisprudence*, 2015, č. 3. ISSN 1802-3843. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/7/53578/1/2>

CARBONE June, CAHN Naomi. The Past, Present and Future of the Marital Presumption. In: *The International Survey of Family Law*, s. 387-398. In: ATKIN Bill, BANDA Fareda (ed.). Bristol: Jordan Publishing Limited, 2013. ISSN 1384-623X. [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://scholarship.law.gwu.edu/faculty_publications/1017/

DVOŘÁK, J., ELISCHER, D., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II, (§ 655-975)*. Wolters Kluwer. [Systém ASPI]. ASPI_IDKO89_b2012CZ. ISSN 2336-517X. [online]. [cit.2023-11-13]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11562/1/2>

GLENDON, M. Ann, LEWIS, Andrew et al. Common law. In: *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-11-23]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/common-law>

GLENNON Theresa. Somebody's Child: Evaluating the Erosion of the Marital Presumption of Paternity. In: *W. Va. L. Rev*, vol. 102, 2000. ISSN 0043-3268 [online]. [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://researchrepository.wvu.edu/wvlr/vol102/iss3/5>

GUTTMANN, Egon. Presumptions of Legitimacy and Paternity Arising out of Birth in Lawful Wedlock. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 5, no. 2, 1956, s. 217–29. ISSN 00205893 [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/755846>

KAEBNICK, G. (2004). The Natural Father: Genetic Paternity Testing, Marriage, and Fatherhood. In: *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 13(1), 49-60. ISSN 1469-2147. [online]. [cit.2023-11-23]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0963180104131101>

Parental rights and responsibilities. In Gov.uk [online]. [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/parental-rights-responsibilities/apply-for-parental-responsibility>

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023. [online]. [cit. 2023-10-23]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4za&rowIndex=0>

Sněmovní tisk 362/0 VI.nz – občanský zákoník – EU. [online]. [cit.2023-10-23]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>

Seznam použitých právních předpisů

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

Císařské nařízení č. 69/1916 Ř. z., jímž se vydává třetí částečná novela k obecnému zákoníku občanskému

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky

Úmluva o právech dítěte, publikována jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí číslo 104/1991 Sb., ve znění oprav sdělením č. 41/2000 Sb. m. s.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, publikována jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí číslo 209/1992 Sb.

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 84/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých právních předpisů – Velká Británie

Legitimacy Act 1926.

Dostupné online z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/16-17/60/enacted>

Legitimacy Act 1959.

Dostupné online z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1959/73/enacted>

Matrimonial Causes Act 1950.

Dostupné z: <https://vlex.co.uk/vid/matrimonial-causes-act-1950-808042369>

Family Law Reform Act 1969.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/46>

Legitimacy Act 1976.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1976/31>

Surrogacy Arrangements Act 1985.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>

Family Law Act 1986.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/55/contents>

Human Fertilisation and Embryology Act 1990.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>

Human Fertilisation and Embryology Act 2008.

Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>

Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 1938, sp. zn. Rv II 476/38

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 6. 5. 1967, sp. zn. 5 Cz 32/67

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06

Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 7. 3. 2006 ve věci Evans proti Velké Británii, stížnost č. 6339/05

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. I. ÚS 2503/11

Rozsudek senátu ESLP ze dne 22. 3. 2012 ve věci Ahrens proti Německu, stížnost č. 54071/09

Rozsudek senátu ESLP ze dne 21. 12. 2010 ve věci Anayo proti Německu, stížnost č. 20578/07

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1982/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 544/2014
Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 3. 2015, sp. zn. II. ÚS 3628/14
Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 1467/18
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 7. 1. 2021, sp. zn. 70 Co 384/2020
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2021, sp. zn. 21 Cdo 19/2018
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3536/2020
Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2021, sp. zn. Cpjn 202/2020
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2021, sp. zn. 24 Cdo 3314/2020

Seznam použité judikatury – Velká Británie

Rozhodnutí ve věci Brierley v Brierley [1918] P 257
Rozhodnutí ve věci S v S, W v Official Solicitor (or W) [1972] AC 24
Rozhodnutí ve věci Amptill Peerage Case [1977] AC 547
Rozhodnutí ve věci Re H and A (Children) [2002] 2 FCR 469
Rozhodnutí ve věci Leeds Teaching Hospital NHS Trust v A [2003] 1 FCR 599
Rozhodnutí ve věci Re G (Children) (Residence: Same-sex Partner) [2006] 1 FCR 436
Rozhodnutí ve věci Re X and Y (Parental Order: Retrospective Authorisation of Payments) [2011] EWHC 3147

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Důvodová zpráva k zákonu č. 84/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, Sněmovní tisk 844, Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1937, IV. volební období, 4. zasedání

Určování otcovství

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá především problematikou otcovství a jeho určování a popírání v právním řádu České republiky, která je doplněna i stručným vymezením souvisejících institutů v podobě mateřství a rodičovství. Cílem je nejen rozbor recentní právní úpravy z hlediska hmotněprávního, ale též jejích historických kořenů a postupného vývoje na našem území, jakož i komparace této úpravy s předmětnou úpravou v právním řádu Velké Británie – konkrétně Anglie a Walesu.

V první části je pozornost věnována vymezení samotného pojmu otcovství a reflexi jeho trojí roviny v českém právu, včetně pohledu judikatury a doktríny. Pro kontext je pojednáno též o mateřství a rodičovství – pojmech od otcovství odlišných, ale přesto s ním neoddělitelně spojených.

Druhá část se zabývá historickým vývojem právní úpravy otcovství od jejích prapůvodních základů, položených již klasickým římským právem, přes období prvního občanskoprávního kodexu na našem území až po socialistické rodinněprávní kodexy a způsoby, jakými formovaly úpravu současnou.

Třetí část práce se v návaznosti na obě předcházející soustředí na rozbor platné hmotněprávní úpravy určování otcovství, jakož i s ní úzce související úpravy jeho popírání, zakotvené občanským zákoníkem. Pozornost je věnována též relevantní judikatuře a výkladu podanému naukou. Systematicky je třetí část členěna na kapitoly, obsahově odpovídající jednotlivým domněnkám otcovství. Pro úplnost jsou zmíněna rovněž některá klíčová ustanovení procesněprávní.

Čtvrtá část pojednává primárně o hmotněprávní úpravě určování a popírání otcovství v právu Anglie a Walesu jakožto právním řádu vycházejícím z *common law*. Pro kontext zahrnuje rovněž stručné shrnutí jejího historického vývoje. V rámci této části jsou představeny jak rozdíly, tak podobnosti s úpravou v České republice, jejíž právní řád vychází z práva kontinentálního.

Klíčová slova: určování otcovství, popírání otcovství, Anglie

Determination of Paternity

Abstract

The master's thesis primarily delves into the intricacies of fatherhood and its determination and denial in the legal framework of the Czech Republic. It is complemented by a brief delineation of related institutions, such as motherhood and parenthood. The aim is not only to analyze the current legal regulations from a substantive legal perspective but also to explore its historical roots and gradual evolution in our territory. Additionally, a comparison is drawn with the relevant legal provisions in the legal system of Great Britain – specifically, England and Wales.

In the first part, attention is dedicated to defining the concept of fatherhood itself and reflecting on its three dimensions in Czech law, including insights from jurisprudence and doctrine. For context, the document also discusses motherhood and parenthood – terms distinct from fatherhood but intricately connected to it.

The second part focuses on the historical development of the legal regulation of fatherhood, starting from its ancient foundations laid down by classical Roman law, through the period of the first civil code in our territory, to socialist family law codes. The ways in which these historical developments have shaped the contemporary legal framework are explored.

Building upon the preceding sections, the third part scrutinizes the current substantive legal regulation of determining legal fatherhood, as well as the closely related regulation of its denial, as enshrined in the civil code. Attention is also given to relevant case law and the interpretations provided by legal scholars. Systematically, this part is divided into chapters corresponding to various presumptions of fatherhood, ensuring a comprehensive analysis. Key provisions in procedural law are also mentioned for completeness.

The fourth part primarily addresses the substantive legal regulation of determining and denying legal fatherhood in the legal systems of England and Wales, rooted in common law. For context, a brief summary of its historical development is included. Within this section, differences and similarities with the regulation in the Czech Republic, which derives from continental law, are presented.

Key words: determination of paternity, denial of paternity, England